

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Lauris Rasnačs

JURISDIKCIJA UN TĀS NOTEIKŠANA CIVILTIESISKA RAKSTURA LIETĀS

Promocijas darba kopsavilkums juridisko zinātņu doktora
zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes civiltiesību apakšnozare

Rīga, 2009

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedrā no 2005. līdz 2009.gadam

- Darba raksturs: juridiskās zinātnes nozare – civiltiesiskās zinātnes
- Darba vadītājs: Dr.h.jur., profesors Kalvis Torgāns, Latvijas Universitāte
- Darba recenzenti: 1) prof. Dr.jur. J. Rozenbergs, Rēzeknes augstskola
2) prof. Dr.jur. Paul Varul, Tartu Universitāte, Igaunija
3) prof. Dr.jur. J.Rozenfelds, Latvijas Universitāte
- Darba aizstāvēšana: 2010.gada 15.aprīlī, plkst. 16:00
Latvijas Universitātes Juridiskās zinātnes promocijas
Padomes atklātajā sēdē, Raiņa bulv. 19, Rīgā, 8.auditorijā
- Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes bibliotēkā, Rīgā, Kalpaka bulv. 4.
- Promocijas padomes priekšsēdētājs: prof. Dr.jur. J.Rozenfelds
- Promocijas padomes sekretārs: prof. Dr.jur. I.Čepāne

VISPĀRĪGS PROMOCIJAS DARBA APRAKSTS

Promocijas darba raksturs

Promocijas darbs ir zinātnisks pētījums „Jurisdikcija un tās noteikšana civiltiesiska rakstura lietās”. Tajā ir vispusīgi analizēta jurisdikcija, tai radniecīgie procesuālo tiesību institūti, veidi un dažādi piemērošanas aspekti strīdos un citās juridiska rakstura lietās, ieskaitot, bet ne tikai civillietas sevišķā tiesāšanas kārtībā, tālāk tekstā šos strīdus un lietas kopā saucot par civiltiesiska rakstura lietām, par tiesiskajām attiecībām starp privātpersonām – fiziskām un/vai juridiskām. Promocijas darba izstrādē izmantota analītiskā, salīdzinošā, vēsturiskā, loģiskā, induktīvā, gramatiskā un teleoloģiskā metode. Darbā ir analizēti daudzi gan Latvijas, gan ārvalstu tiesību doktrīnas un tiesu prakses avoti, kā arī normatīvie akti (kopumā 255 avoti; 122 literatūras avoti, 63 normatīvie akti un 70 juridiskās prakses materiāli). Promocijas darba rezultātā ir piedāvātas jaunas teorētiski un praktiski pielietojamas atziņas, kā arī piedāvāta virkne grozījumu normatīvo aktu pilnveidošanai.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba sadaļas un tajās ietvertās atziņas ir aprobētas šādās publikācijas un zinātniskajās konferencēs.

Publikācijas:

1. Tiesības uz taisnīgu tiesu un to nozīme šķīrējtiesu jurisdikcijas piemērošanā atsevišķu kategoriju strīdos. *Likums un Tiesības*, 2008., 10.sēj., nr.5;
2. Mediācijas jurisdikcija. *Likums un Tiesības*, 2009., 10.sēj., nr.3;
3. Civillietu teritoriālā jurisdikcija un atsevišķu šīs jurisdikcijas noteikšanas principu piemērošana. Iesniegts publicēšanai žurnālā *Likums un Tiesības*.

Zinātniskās konferences:

1. Izņēmuma jurisdikcija Padomes Regulas 44/2001 un Latvijas civilprocesa skatījumā. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē „Tiesību harmonizācijas Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās”. Rīga, 2007.gada 25.janvāris;
2. Civillietu teritoriālā jurisdikcija un atsevišķu šīs jurisdikcijas noteikšanas principu piemērošana. Referāts Latvijas Universitātes 67.zinātniskajā konferencē. Rīga, 2009.gada 12.februāris.

Promocijas darba struktūra un apjoms

Promocijas darbs sastāv no šādām daļām:

- 1) ievada;
- 2) 6 sadaļām, kas iedalītas nodaļās un apakšnodaļās;
- 3) kopsavilkuma;
- 4) avotu bibliogrāfiskā saraksta;
- 5) anotācijas latviešu un angļu valodā.

Kopumā darbs ietver 216 lappuses.

Promocijas darba mērķi

Promocijas darbam ir noteikti šādi mērķi:

1. Izstrādāt visaptverošu pētījumu par strīdu un citu juridisku lietu privātpersonu tiesiskajās attiecībās – civiltiesiska rakstura lietu – jurisdikciju, tās veidiem un institūcijām, kurām var būt jurisdikcija civiltiesiska rakstura lietās, kā arī noskaidrot Latvijas tiesībās maz lietotā un pētītā jēdziena - jurisdikcijas - saistību ar Civilprocesa likumā („CPL”)¹ lietotajiem jēdzieniem – pakļautību un piekritību un rezultātā piedāvāt precizētus jurisdikcijas, pakļautības un piekritības jēdzienu skaidrojumus;
2. Noskaidrot tiesību uz taisnīgu tiesu saturu un ietekmi jurisdikcijas noteikšanā civiltiesiska rakstura lietās, analizēt atsevišķu lietu jurisdikcijas noteikumu atbilstību tiesībām uz taisnīgu tiesu, piedāvāt risinājumus šo jurisdikcijas noteikumu pilnveidošanai, kā arī piedāvāt secinājumus un viedokli jautājumā, vai tiesības uz taisnīgu tiesu ir piemērojamas tikai valsts tiesa procesā, vai arī citās institūcijās, izšķirot civiltiesiska rakstura lietas;
3. Noskaidrot atsevišķu civiltiesiska rakstura lietu specifikas ietekmi uz jurisdikcijas noteikšanu šajās lietās un, vadoties no šīs specifikas, piedāvāt normatīvo aktu grozījumus, lai nodrošinātu skaidrāku un pamatotāku jurisdikcijas noteikšanu šajās lietās, kā arī nodrošinātu šo lietu ātru, pareizu un efektīvu izšķiršanu.

Tēmas aktualitāte un pētījuma zinātniskā novitāte

Jurisdikcija jeb civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas tiesību sadalījums ir aktuāls katrai personai, kura savu tiesību vai likumīgo interešu aizsardzības nolūkā vēlas, lai tiktu izšķirta kāda civiltiesiska rakstura lieta. Līdz ar to jurisdikcijas noteikšanai ir svarīga praktiska nozīme un tā gan vēsturiski, gan pašlaik ir arī daudzu zinātnisku pētījumu un diskusiju objekts.

Tomēr, neskatoties uz jurisdikcijas nozīmi pēc būtības, jurisdikcija kā tiesību jēdziens Latvijā tiek lietota minimāli. CPL vispār netiek lietots jēdziens jurisdikcija. CPL, līdzīgi kā pirms tam Latvijā spēkā bijušās civilprocesa tiesību kodifikācijas, lieto jēdzienus „pakļautība” un „piekritība”. Latvijā saistošajos starptautisko un Eiropas tiesību avotos, tostarp Eiropas Padomes un Parlamenta Regulā (EK) Nr.44/2001 (2000.gada 22.decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās („Regula 44/2001”),² gan tiek lietots jēdziens „jurisdikcija”, lai noteiktu, kurā valstī iztiesājamas konkrētas lietas. Rodas jautājums, vai starp jēdzieniem „jurisdikcija”, „pakļautība” un „piekritība” pastāv saistība, jeb tie ir pilnīgi atšķirīgi? Lai noskaidrotu atbildi uz šo jautājumu, promocijas darbā tiek veikts plašs jurisdikcijas, pakļautības un piekritības jēdzienu, kā arī veidu pētījums.

¹ Civilprocesa likums: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1998.gada 3.novembris, nr.326/330 (1387/1391)

² Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001 (2000. gada 22. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 19/4, 2001.gada 16.janvāris 42 – 64.lpp.

Pieejama: [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=lv&lng1=lv,en&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&al=258092:cs&page=1&hwords=)

[lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=lv&lng1=lv,en&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&al=258092:cs&page=1&hwords=](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=lv&lng1=lv,en&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&al=258092:cs&page=1&hwords=)

Mūsdienu Latvijas civilprocesuālajās tiesībās piekritība tiek saprasta kā tiesai pakļauto civillietu sadalījums starp konkrētām tiesas iestādēm.³ Šī definīcija norāda uz aktuālu jautājumu, vai piekritība var noteikt lietu iztiesāšanas tiesību sadalījumu tikai starp valsts tiesām, jeb arī lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu arī starp citām, viena veida tiesību aizsardzības institūcijām, piemēram, vairākām šķīrējtiesām? Analizējot piekritības regulējumu citu nozaru procesuālajās tiesībās, promocijas darbā tiek piedāvāti secinājumi jautājumā, vai piekritība nosaka lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu arī starp citām viena veida tiesību aizsardzības institūcijām un, vadoties no šiem secinājumiem, tiek piedāvāta arī precizēta civiltiesiska rakstura lietu piekritības definīcija.

Pakļautības sakarā autors veic plašu ārvalstu un arī jau vēsturiskas Latvijas tiesību doktrīnas analīzi, kā arī aplūko, kādu ietekmi uz konkrētas lietas izšķiršanas procesa virzību kopumā var radīt pakļautība tai vai citai tiesību aizsardzības institūcijai. Rezultātā tiek secināts, ka pakļautība noteic ne tikai veidu tām tiesību aizsardzības institūcijām, kuras var izšķirt konkrēto lietu, bet nosaka arī lietas izšķiršanas procesa formu. Vadoties no šiem secinājumiem, tiek piedāvāta civiltiesiska rakstura lietu pakļautības definīcija.

Promocijas darbā tiek veikta arī visai plaša tiesību doktrīnas avotu analīze, lai noskaidrotu jurisdikcijas jēdziena saturu. Vadoties no šīs analīzes ietvaros konstatētajiem secinājumiem, tiek piedāvāta precizēta jurisdikcijas definīcija, kā arī secinājumi par Latvijas tiesībās līdz šim neizpētītu jautājumu par jurisdikcijas, pakļautības un piekritības savstarpējām sakarībām.

Autors arī analizē būtiskākos jurisdikcijas, pakļautības un piekritības veidus, polemizējot ar tiesību zinātnieku Jāni Rozenbergu par atsevišķu šo veidu īpašībām, piemērošanu un arī piemērotākajiem apzīmējumiem.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir būtisks tiesiskās iekārtas priekšnoteikums, kas nodrošina ikvienas personas tiesību un likumīgo interešu aizsardzību. Šīs tiesības ir nostiprinātas Latvijas Republikas Satversmes („Satversme”) 92.pantā⁴ un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta pirmajā daļā⁵ kā vienas no cilvēka pamattiesībām un konstitucionālajām tiesībām. Tiesību zinātnē ir aktuāla diskusija, vai tiesību uz taisnīgu tiesu ietvaros jēdziens „tiesa” ir attiecināms tikai uz valsts tiesām.⁶ Autors par būtiskāku diskusijas objektu uzskata jautājumu, vai tiesības uz taisnīgu tiesu personām piemīt, izšķirot lietu jebkurā no tiesību aizsardzības institūcijām, tajā skaitā šķīrējtiesās un valsts pārvaldes iestādēs, kas savas kompetences ietvaros izšķir pēc būtības civiltiesiska rakstura lietas. Lai izpētītu šo jautājumu, promocijas darbā tiek aplūkoti dažādi normatīvie un citi tiesību akti, tiesu prakse un tiesību doktrīna. Tiek pētīts, kādi elementi veido tiesības uz taisnīgu tiesu un vai šie tiesību uz taisnīgu tiesu elementi pusēm tiek nodrošināti šķīrējtiesas procesā un valsts pārvaldes iestādē, izšķirot civiltiesiska rakstura lietu. Rezultātā tiek secināts, ka tiesību uz taisnīgu tiesu elementi, tādi kā, piemēram,

³ Rozenbergs J. (Sadaļas autors), Torgāns K. (Zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 60.lpp.

⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1993.gada 1.jūlijs, nr.43

⁵ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, 1997.gada 13.jūnijs, nr.143/144; latviešu val. pieejama: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/56D2C838-7133-4010-8D00-99BE58570B95/0/LatvianLetton.pdf>.

⁶ Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2004-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 18.janvāris, nr.9 (3167), 5.lpp.; Rozenbergs J. (Sadaļas autors), Torgāns K. (Zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 11.lpp.

tiesības uz taisnīgu procesa norisi un materiālo tiesību taisnīgu noregulējumu pusēm tiek nodrošinātas arī šķīrējtiesas procesā un strīda izšķiršanas procesā valsts pārvaldes iestādē. Līdz ar to var uzskatīt, ka tiesības uz taisnīgu lietas izšķiršanu jānodrošina, izšķirot civiltiesiska rakstura lietu jebkurā tiesību aizsardzības institūcijā, kurā likums pusei paredz šādu lietu izšķiršanas kompetenci.

Tieši saistībā ar lietu izšķiršanu šķīrējtiesas procesā un valsts pārvaldes iestādes veiktā civiltiesiska rakstura lietas (strīda) izšķiršanas procesā autors ir novērojis būtiskākos tiesību uz lietu taisnīgu izšķiršanu pārkāpumus.

Pēc vispārēja principa, ja likums piešķir personām, kas ir esošas vai potenciālas strīda vai citas lietas puses, iespēju izvēlēties institūcijas, kuras iztiesās attiecīgo lietu, pastāv risks, ka persona, kas ir ekonomiski vai juridiski spēcīgāka, piespiedīs otru personu izdarīt viņas tiesībām un likumīgām interesēm neatbilstošas jurisdikcijas izvēli vai arī mazāk aizsargātā persona nezināšanas dēļ izdarīs savām likumīgām interesēm neatbilstošu izvēli. Lai šādos gadījumos nodrošinātu lietu taisnīgu izšķiršanu, likumam vairāk nekā parasti jāiejaucas pušu rīcības autonomijā jeb dispozitivitātē,⁷ nodrošinot vājākās puses aizsardzību. Šī iejaukšanās tiek piemērota arī individuālo darba tiesību strīdu, kā arī no patērētāju tiesībām izrietošo strīdu jurisdikcijas noteikšanā, piemēram, šo kategoriju strīdos tiek paredzēti atsevišķi ierobežojumi šķīrējtiesas līgumu slēgšanai.⁸ Tomēr reizē jāpaujā, vai izslēdzot patērētāja vai darbinieka iespējas apzināti izdarīt šķīrējtiesas jurisdikcijas izvēli, aizliegums nav pārspīlēts? Lai izvērtētu, vai šķīrējtiesas jurisdikcija var būt piemērota arī darbiniekam, nepieciešams vērst uzmanību, kuras šķīrējtiesas procesa iezīmes, piemēram, lielāka specializācija un konfidencialitāte, var nodrošināt lielāku darbinieka interešu aizsardzību. Atsevišķu individuālo darba strīdu specifikas dēļ būtu vēlams, ka strīdu izšķirtu personas ar īpašu profesionālo specializāciju. Nevar arī izslēgt, ka atsevišķu kategoriju darbiniekiem vairāk nekā darbiniekiem kopumā ir svarīga viņu profesionālā reputācija un šī iemesla dēļ ziņas par viņu strīdu ar darba devēju var būtiski kaitēt viņu turpmākai karjerai. Šādos gadījumos šķīrējtiesu jurisdikcija varētu būt labvēlīgāka darbinieku interesēm. Līdzīgu aizsardzību šķīrējtiesas process varētu nodrošināt arī patērētājiem, ja lietas specifikas vai jūtīgas informācijas aizsardzības dēļ patērētājam būtu lietderīga šķīrējtiesas specializācija un konfidencialitāte. Šādiem gadījumiem autors ierosina normatīvo aktu grozījumus, kas noteiktu, ka ir pieļaujama individuālo darba tiesību strīdu un ar patērētāju tiesībām saistīto strīdu nodošana noteiktas šķīrējtiesas jurisdikcijā, ja šķīrējtiesas jurisdikcija šajā gadījumā darbinieka vai patērētāja interešu aizsardzībai ir piemērotāka un darbinieks ir informēts par šķīrējtiesas procesa aspektiem, kā arī izmaksām.

Savukārt saistībā ar civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanu valsts pārvaldes iestādēs autoram ir gadījies novērot pretēju situāciju. Vairākos gadījumos Latvijā valsts pārvaldes iestāžu tiesības izšķirt civiltiesiska rakstura lietas tiek piemērotas paplašināti un bez pietiekama pamatojuma. Tāpat ir sastopami gadījumi, kad valsts pārvaldes iestādes, izšķirot civiltiesiska rakstura lietas, nepieņem lēmumu, kas pēc būtības atrisina lietu, kaut arī šāda lēmuma pieņemšana ir principiāli iespējama. Latvijā arī ir novērojami

⁷ Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2004-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 18.janvāris, nr.9 (3167), 8.lpp.

⁸ Turpat.

centieni ierobežot atsevišķu valsts pārvaldes iestāžu lēmumu, arī civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas sakarā pieņemtu lēmumu, pārsūdzības iespējas. Pamatojoties uz tiesību doktrīnas un normatīvo aktu padziļinātas izpētes rezultātiem, tiek piedāvāti priekšlikumi atsevišķu valsts pārvaldes iestāžu kompetences precizēšanai civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanā, kā arī pausti iebildumi pret tādu civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas kārtību valsts pārvaldes iestādēs, kas nepamatoti ierobežotu būtiskus tiesību uz lietu taisnīgu izšķiršanu elementus – tiesības uz pārsūdzību un tiesības uz lietu izšķiršanu pēc būtības.

Pašlaik CPL vispārīgi un civillietu piekritības noteikšanai, kā rāda dažādā tiesu prakse, neskaidri tiek piemērots atbildētāja vai citas konkrētajā lietā nozīmīgas personas, piemēram, pieteikuma iesniedzēja, dzīvesvietas un atrašanās vietas jēdziens, kas ir noteicošais būtiskākā teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas princips – atbildētāja domicila princips - piemērošanā. Vēl lielāku neskaidrību šajā lietā var ieviest topošais Starptautisko privāttiesību likums, kura 21.panta pirmā daļa, piemēram, noteic *fiziskas personas uzturēšanās vieta šī likuma izpratnē ir tajā valstī, kurā šī persona dzīvo ilgākā laika posmā, pat ja šī uzturēšanās nav pastāvīga un pat ja šai personai ir dzīvesvieta citā valstī.*⁹ Lai rastu iespējamo risinājumu, tiek analizēta ārvalstu tiesību doktrīna un ārvalstu, kā arī Latvijas normatīvie akti. Neskaidrību novēršanai autors piedāvā noteikt, ka par fiziskās personas dzīvesvietu šaubu gadījumā uzskatāmā viņas deklarētā dzīvesvieta, bet par juridiskās personas atrašanās vietu – juridiskā adrese.

Būtiskākas neskaidrības var būt vēl ar vienu teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principa – kaitējuma nodarīšanas vietas principa piemērošanu. Rodas jautājums, ja prettiesiska rīcība notikusi vienā vietā, bet šīs rīcības kaitīgās sekas iestājušās citā vietā, un, ja šīs vietas atrodas dažādu tiesu kompetences teritorijās, vai par kaitējuma nodarīšanas vietu uzskatāma prettiesiskas rīcības veikšanas vai tās seku iestāšanās vieta? Tam pakārtots ir jautājums vai attiecīgo strīdu ir tiesīga iztiesāt prettiesiskās rīcības veikšanas vietas tiesa, vai arī kaitīgo seku iestāšanās vietas tiesa? Lai rastu atbildi uz šiem jautājumiem, tiek veikta tiesību doktrīnas analīze. Tiek secināts, ka gadījumos, kad kompetentā tiesa tiek noteikta pēc kaitējuma nodarīšanas vietas, šāda kompetentas tiesas noteikšana tiek pamatota ar apsvērumiem par cietušās personas ērtībām (piekļūt kompetentajai tiesai un tiesvedības vietai). Bieži vien kaitīgo seku iestāšanās vieta ir ciešāk saistīta ar atbildētāju, jo tā var būt, piemēram, atbildētāja mantas atrašanās vieta vai atrašanās vieta juridiskai personai, kurā atbildētājam pieder kapitāla daļas. Tādēļ no cietušās personas ērtības viedokļa piemērotāka ir tiesvedības norise kaitīgo seku iestāšanās vietas tiesā.

Saskaņā ar pašlaik spēkā esošo CPL 25.panta 1.daļas 3. un 5.punktu apgabaltiesu kā pirmās instances tiesu piekritībā ir lietas par patenttiesību, preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību, kā arī kredītiestāžu maksātnespēju un likvidāciju. Visas citas ar intelektuālā īpašuma tiesībām saistītās civillietas, kā arī juridisko un fizisko personu maksātnespējas, likvidācijas un tiesiskās aizsardzības procesa lietas pirmajā instancē ir rajona (pilsētas) tiesu pakļautībā. Līdz 2005.gada beigām visas maksātnespējas un likvidācijas lietas pirmajā instancē skatīja apgabaltiesas. Visas lietas par negodīgu konkurenci kopš 2009.gada 1.janvāra ir nodotas tiesu pakļautībā, aizstājot līdz tam šajās lietās

⁹ Likumprojekts "Starptautisko privāttiesību likums". Tieslietu ministrijas izveidotas darba grupas izstrādāts tiesību akta projekts. Nav publicēts

piemēroto administratīvo procesu un Konkurences padomes kompetenci. Šādi jurisdikcijas noteikumi un to izmaiņas rada iespaidu par tiesas sistēmas nekoncekvenci minētajās lietās, kuras dēļ šo lietu jurisdikcija tiek ik pa brīdim pārdaļīta, tā arī neatrodot pamatotāko risinājumu. Uz minēto lietu jurisdikcijas problemātiku nepieciešams paskatīties no principiāli jauna risinājuma viedokļa, kas varētu būt speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešana šajās lietās. Ārvalstīs speciālās jurisdikcijas tiesas ir plaši izplatītas un to kompetencē nodoto lietu kategoriju klāsts ir dažāds. Kā izplatītākās speciālās jurisdikcijas tiesas var minēt tiesas, kas iztiesā maksātnespējas un bankrota lietas un darba strīdu lietas. Pastāv arī speciālās jurisdikcijas tiesas, kas iztiesā patērētāju tiesību strīdus, vairākas ar negodīgu komercpraksi un konkurenci saistītas lietu kategorijas, kā arī strīdus, kas saistīti ar intelektuālā īpašuma tiesībām. Kā tiek atzīts ārvalstu tiesību doktrīnā, speciālās jurisdikcijas tiesas sekmīgāk par vispārējās jurisdikcijas tiesām daudzās valstīs tiek izmantotas civillietu iztiesāšanai gadījumos, ja tam nepieciešamas specifiskas zināšanas un īpaša kvalifikācija. Speciālās jurisdikcijas tiesas nodrošina lielāku pieņemto nolēmumu juridisko kvalitāti, kā arī ātrāku lietas iztiesāšanu, tādējādi ļaujot pusēm ietaupīt tiesāšanās izdevumus.

Nemot vērā ārvalstu pozitīvo pieredzi par speciālās jurisdikcijas tiesu ieguldījumu to kompetencē nodoto lietu pamatotākā, ātrākā un līdz ar to arī tiesāšanās izdevumu ziņā lētākā iztiesāšanā, autors izvirza hipotēzi, ka arī Latvijā varētu būt lietderīga speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešana ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgas konkurences radīta kaitējuma atlīdzināšanu saistīto civiltiesiska rakstura strīdu, kā arī tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietu iztiesāšanai.

Pārbaudot šo hipotēzi, autors veic apjomīgu EKT, starptautiskās un ārvalstu, kā arī Latvijas tiesu prakses, kā arī tiesību doktrīnas un citu informācijas avotu analīzi. Analīzes rezultātā var secināt, ka ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgu konkurenci saistīto civiltiesiska rakstura strīdiem, kā arī tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietām piemīt zināma specifika, ko raksturo īpaši juridiskie noteikumi, kas jāpiemēro šo strīdu un lietu izšķiršanā, nepieciešamība tiesai papildus juridiskiem apstākļiem vērtēt arī ar citām zinātnēm saistītus apstākļus, kā arī bieži vien – šo strīdu un lietu ietekme uz tautsaimniecību. Citām civiltiesiska rakstura lietu kategorijām – piemēram, darba tiesību strīdiem, ģimenes vai mantojuma tiesību strīdiem u.c. nepieciešamība vērtēt ar citām zinātnēm (nevis jurisprudenci) saistītus apstākļus nav raksturīga. Pie šādiem apstākļiem autors darba 5.nodaļā pauž viedokli, ka Latvijā varētu būt lietderīga speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešana ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgu konkurenci saistīto civiltiesiska rakstura strīdu, kā arī tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietu iztiesāšanai.

Sakarā ar 2008.gada 21.maija Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās („Direktīva 2008/52”)¹⁰ pieņemšanu ir aktualizējušies dažādi mediācijas procesa jautājumi, jo mediācija normatīvi regulētā līmenī Latvijā tiek ieviesta pirmo reizi. Aktuāls ir arī jautājums par mediācijas jurisdikcijas piemērošanu, kas atbilstoši Direktīvas 2008/52 3.panta a)punktam var notikt ar strīda pušu vienošanos, likuma norādi vai tiesas

¹⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/52/EK (2008.gada 21.maijs) par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 136, 2008.gada 24.maijs, 3.–8. lpp.
Pieejama: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:01:LV:HTML>.

nolēmumu. Mediācijas piemērošana ar pušu vienošanos uzskatāma par visplašāk sastopamo mediācijas veidu un pieskaitāma t.s. līgumiskajai jurisdikcijai, kuru nodibina ar līdzēju vienošanos par strīda nodošanu izšķiršanai noteiktai institūcijai.¹¹ Lai arī Direktīva 2008/52 norāda, ka par mediāciju var vienoties, šī direktīva neizvirza nekādas tālākas prasības saistībā ar vienošanos par mediāciju. Direktīva paredz dalībvalstu tiesības pašām noteikt prasības mediācijas procesa kvalitātes kontrolei,¹² kas aptver arī noteiktu mediācijas vienošanās prasību nepieciešamības izvērtēšanu un šādas nepieciešamības gadījumā – arī ieviešanu. Saistībā ar strīda pušu vienošanos par strīda izšķiršanu ar mediāciju (“mediācijas līgums”), aktuāls ir jautājums, kādi noteikumi jāiekļauj mediācijas līgumā. Lai rastu atbildi uz šo jautājumu, autors veic plašu tiesību doktrīnas analīzi, kuras rezultātā secina, ka noslēdzot mediācijas līgumu, strīda pusēm papildus jāvienojas par prasībām mediatoram, tā iecelšanas un atcelšanas kārtību, mediatora funkcijām un pilnvarām, pierādīšanas noteikumiem, konfidencialitāti, kā arī mediācijas izmaksām un to segšanas kārtību.

Īpašu, mediācijai līdzīgu regulējumu pušu samierināšanai tiesvedības procesa ietvaros CPL paredz lietām par laulības šķiršanu vai neesamību. CPL 240.panta pirmā daļa paredz, ka tiesa *pēc savas iniciatīvas atliek lietas izšķiršanu nolūkā atjaunot laulāto kopdzīvi vai veicināt lietas mierīgu atrisinājumu*. Pēc būtības šī regulējuma efektivitāte pušu samierināšanas panākšanā uzskatāma par nepietiekamu. Ja pušu starpā nebūs vēlmes panākt samierināšanos un šajā sakarā nenotiks atbilstoša komunikācija, tiesas noteikta lietas izšķiršanas atlikšana dos minimālu ieguldījumu pušu izlīgšanā. Lai palielinātu pušu samierināšanas iespējas lietās par laulības šķiršanu vai neesamību, autors ierosina ieviest grozījumus CPL 240.panta pirmajā daļā. Proti, šajā CPL normā autors piedāvā noteikt, ka atliekot lietas izšķiršanu, tiesa nosaka pušu pienākumu ar kvalificēta mediatora palīdzību organizēt sarunas par samierināšanos, kā arī nosaka šo sarunu minimālo biežumu.

Vēl pie mediācijai radniecīgiem strīdu risināšanas mehānismiem jāatzīmē, ka Darba strīdu likuma 15.panta ceturtnā daļa pieļauj kolektīva interešu strīda risināšanu tikai ar samierināšanas procesu vai šķīrējtiesā,¹³ attiecīgi izslēdzot iespēju risināt šo strīdu ar tiesas palīdzību. No vienas puses šādu regulējumu var uzskatīt par pamatotu, jo interešu strīda ietvaros jāvērtē ne tikai juridiski, bet arī citi apstākļi. Tajā pašā laikā rodas situācija, ja puses neuzsāk strīda risināšanu ar samierināšanas procesu, kā arī nenošlēdz šķīrējtiesas līgumu, kolektīvā interešu strīda izšķiršana vispār netiek veikta un pusēm nekas neatliek, kā aizsargāt savas intereses ar kolektīvu rīcību¹⁴ un tik radikāliem līdzekļiem kā streiks un lokauts. Lai mazinātu šādas situācijas iestāšanās iespēju, samierināšanas procesa piemērošana gadījumos, ja puses pašas nespēj vienoties par kolektīvā interešu strīda izšķiršanu ne ar samierināšanas metodi, ne arī šķīrējtiesā, varētu notikt ar tiesas starpniecību, tiesai nosakot pušu pienākumu noteiktā laika periodā ar noteiktu regularitāti organizēt samierināšanās sanāksmes.

¹¹ Skat.: Лебедев М.Ю., Чепцов Д.Е., Францифоров А.Ю. *Гражданский процесс*. Москва: Юрайт, 2003, стр.60; Rozenbergs J. (Sadaļas autors), Torgāns K. (Zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 57.lpp.

¹² Skat.: Direktīvas 2008/52 4.panta pirmo daļu.

¹³ Darba strīdu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2002.gada 16.oktobris, nr.149

¹⁴ Darba strīdu likuma 15.panta piektā daļa paredz pušu tiesības ar kolektīvu rīcību aizsargāt savas intereses, ja puses nevienojas par kolektīva interešu strīda izšķiršanu ne ar samierināšanas metodi, ne šķīrējtiesā.

Jurisdikcijas problēmas Latvijas tiesībās ir sastopamas arī strīdos par lietu tiesībām uz nekustamo īpašumu. Šīs problēmas ir saistītas ar atsevišķu jurisdikcijas veidu – izņēmuma jurisdikcijas un priekšmetiskās jurisdikcijas piemērošanas pamatotību un konsekvenci.

Saistībā ar dažādiem jurisdikcijas veidiem, tajā skaitā izņēmuma jurisdikciju, kas paredz vienas institūcijas izņēmuma tiesības izšķirt attiecīgo lietu, jāuzsver, ka jebkuram tiesību institūtam jābūt pamatotam. Tas izriet no Regulas 44/2001 preambulas (11) daļas, kas noteic, ka jurisdikcijas normām jābūt skaidrām un balstītām uz jurisdikcijas noteikšanu pēc atbildētāja domicila. Izņēmumi no šī principa pieļaujami tika tad, ja pēc lietas priekšmeta var noteikt citu, racionālāku jurisdikcijas piesaistes faktoru. Ja pamatojuma nav, vai tas nav pieņemams, attiecīgajam tiesību institūtam nav vietas tiesību sistēmā. Tiesību doktrīnā kā izņēmuma jurisdikcijas pamatojums un jurisdikcijas piesaistes faktors tiek minēti pierādījumu būtība un izvietojums tiesas kompetences teritorijā, lietas izšķiršanas ātrums, labāka informētība par lietas apstākļiem, kā arī federālas valsts federālo zemju tiesu varas suverenitāte. Autors veic izņēmuma jurisdikcijas pamatojuma analīzi saistībā ar CPL 29.panta pirmo daļu, kas noteic *prasība par īpašuma tiesībām un par jebkuru citu lietu tiesību uz nekustamo īpašumu vai tā piederumiem, kā arī prasība par minēto tiesību ierakstīšanu zemesgrāmatā vai par šo tiesību dzēšanu un par mantas izslēgšanu no aprakstes akta ceļama pēc mantas atrašanās vietas*. Analīzes rezultātā tiek secināts, ka saistībā ar CPL 29.panta pirmo daļu nav konstatējams ne viens no minētajiem izņēmuma jurisdikciju pamatojošiem apstākļiem. Līdz ar to autors ierosina izslēgt pirmo daļu no CPL 29.panta.

Savukārt runājot par piekritību lietu tiesību strīdos uz nekustamo īpašumu, jāatzīmē, ka pašlaik CPL 24.pants un 25.panta 1.daļas pirmais punkts paredz visai nekonsekventu risinājumu, ka strīdi par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu ir apgabaltiesu kā pirmās instances tiesu piekritībā, bet strīdi par citām lietu tiesībām uz nekustamo īpašumu, kā arī nekustamā īpašuma valdījumu pirmajā instancē ir piekritīgi rajona (pilsētas) tiesām. Latvijas tiesu sistēma paredz pirmās instances tiesu funkciju sadali starp rajona (pilsētas) tiesām un apgabaltiesām. Tomēr ne tikai strīdi par īpašumu, bet arī citām lietu tiesībām, kā arī valdījumu var būtiski ietekmēt nekustamās lietas īpašnieka īpašuma tiesību izlietošanu. Līdz ar to rodas jautājums, vai minētais jurisdikcijas sadalījums īpašuma tiesību un citu lietu tiesību strīdos uz nekustamajiem īpašumiem ir pamatots? Lai rastu atbildi uz šo jautājumu, promocijas darbā tiek veikta plaša Latvijas tiesu prakses analīze. No tās var secināt, ka īpašuma tiesības pierādīšanai izmantotie pierādījumi katrā gadījumā gan var būt atšķirīgi, tomēr visai bieži tie ir dažāda veida un satura rakstveida pierādījumi, kas ir visai viegli un bez īpašām zināšanām pārbaudāmi. Atsevišķos gadījumos pierādīšana un citu apstākļu vērtēšana strīdos par citām lietu tiesībām, piemēram, servitūta dotā labuma un kalpojošā īpašuma ierobežojuma samērīguma salīdzinājums strīdos par citām lietu tiesībām uz nekustamo īpašumu, ir pat komplicētāka nekā strīdos par īpašuma tiesībām. Tādēļ nevar apgalvot, ka prasībās par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu izmantojamie pierādījumi ir tā specifiskā iezīme, kas atšķir šīs prasības no prasībām, kurās ir strīds par citām lietu tiesībām vai valdījumu uz nekustamo īpašumu. Sistēmiski analizējot normatīvos aktus un, izmantojot loģikas apsvērumus, tiek secināts, ka ideālā variantā strīdus par jebkurām nekustamo īpašumu lietu tiesībām pirmajā instancē būtu jāskata apgabaltiesām. To pamato Latvijas tiesu sistēmas kārtība, kuras ietvaros lēmumus par jebkuru lietu tiesību, par kurām nav strīds un

kuru izšķiršana līdz ar ko ir vienkāršāka, ierakstīšanu zemesgrāmatās pieņem zemesgrāmatu nodaļas, kas tiek pielīdzinātas apgabaltiesām. Nav pamatoti, ja saistībā ar lietu tiesībām, kas nav īpašuma tiesības, uz nekustamo īpašumu rodas strīds, kas attiecīgi rada iztiesājamajai civillietai papildus sarežģītību salīdzinājumā ar nostiprinājuma lietu, kurā nav strīda, šo civillietu iztiesā hierarhiski zemāka līmeņa tiesu iestāde – rajona (pilsētas) tiesa. Papildus jāņem vērā, ka ne tikai strīdi par īpašuma tiesībām, bet arī strīdi par citām lietu tiesībām un valdījumu var būtiski apdraudēt personu īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, kam ir būtiska nozīme personām un tautsaimniecībai. Tomēr strīdu par valdījumu vai visa veida lietu tiesībām nodošana apgabaltiesu piekritībā pašlaik nav praktiski iespējama, jo pārlietu noslogotu apgabaltiesas. Tādēļ kā kompromisu autors piedāvā risinājumu, ka strīdus par visa veida lietu tiesībām un valdījumu uz nekustamo īpašumu, kura (īpašuma) vērtība nepārsniedz noteiktu summu, skata rajona (pilsētas) tiesas, bet, ja nekustamā īpašuma vērtība pārsniedz šo summas robežu – attiecīgos strīdus skata apgabaltiesa.

Īss promocijas darba apraksts

Ievads

Ievadā analizēta promocijas darba tēmas aktualitāte, norādīti darba mērķi un darbā izpētītie problēmjaucājumi, izmantotās pētniecības metodes un aplūkoti analizētie bibliogrāfiskie avoti.

1. Jurisdikcijas teorētiskie aspekti

1.1. Jurisdikcija un tās būtiskākie veidi

Vārds “jurisdikcija” vispārīgā nozīmē ir ar likumu noteikts tiesību kopums attiecīgajai institūcijai izlemt juridiskus strīdus un lemt lietas par tiesībpārkāpumiem.¹⁵ 20.gadsimta sākumā Latvijas tiesību doktrīnā jēdziens “jurisdikcija” tiek skaidrots kā tiesas vara zināmā tiesību nozarē vai zināmā apgabalā.¹⁶ Tā kā civiltiesiska rakstura strīdus un citas civiltiesiska rakstura lietas iztiesā ne vien tiesas, bet izšķir arī citas institūcijas, ar jurisdikcijas jēdzienu jāsaprot ne vien tiesas, bet arī citu institūciju vara civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanā. Līdz ar to autors **pašu jurisdikciju piedāvā skaidrot kā attiecīgās institūcijas – valsts tiesas, šķīrējtiesas, vai citas – civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas tiesības.**

CPL vārds “jurisdikcija” nav lietots, toties ir sastopami jēdzieni “pakļautība” un “piekritība”. Rodas jautājums, vai šie jēdzieni ir saistīti vai arī atšķirīgi.

Pakļautība kā tiesību institūts tiek izdalīta Krievijas, kā arī to valstu, kas ir, vai ir bijušas Krievijas politisko un tiesību tradīciju ietekmē, tajā skaitā Latvijas, civilprocesā. Krievijā pakļautība tiek definēta kā tiesību institūts, kura normas regulē dažādu justīcijas orgānu kompetences sadalījumu strīda izšķiršanā,¹⁷ vai kas nosaka civillietas, kuru izšķiršana nodota noteiktas valsts iestādes vai sabiedriskas organizācijas kompetencē.¹⁸ CPL 23.panta pirmajā daļā noteikts, ka *visi civiltiesiskie strīdi ir pakļauti tiesai, ja likumā nav noteikts citādi.* Tātad CPL 23.panta pirmā daļa, pirmkārt, ar pakļautības palīdzību nodala tiesām pakļautos strīdus no citās institūcijās izšķiramajiem strīdiem, un, otrkārt, arī paredz

¹⁵ Jurisdikcija. Grām.: *Juridisko terminu vārdnīca.* Krastiņš I. (Zin. red.) Rīga: Nordik, 1998., 101.lpp.

¹⁶ Turpat, 213. lpp.

¹⁷ Лебедев М.Ю., Чепцов Д.Е., Францифоров А.Ю. *Гражданский процесс.* Москва: Юрайт, 2003, стр.60

¹⁸ Вандышев В.В., Дернова Д.В. *Гражданский процесс.* 2-е издание. Санкт-Петербург, Москва, Минск: Питер, 2002, стр.50

civiltiesiska rakstura strīdu, plašākā nozīmē – civiltiesiska rakstura lietu, pakļautību gan tiesām, gan arī citām institūcijām. Ja strīds nav pakļauts tiesai, bet kādai ārpus tiesas strīdu izšķiršanas institūcijai, tad tas saskaņā ar CPL 132.panta pirmās daļas 1. un 6.punktu ir pamats atteikumam pieņemt tiesai iesniegtu prasības pieteikumu. Viens no gadījumiem, kad strīds nav pakļauts tiesai, ir tieši noteikts CPL 132. panta pirmās daļas 3.punktā, kā arī 223.panta 6.punktā – strīda pakļautība šķīrējtiesai. Savukārt saskaņā ar Darba strīdu likuma (“DSL”) 5.panta otro daļu individuālie darba tiesību strīdi var tikt izšķirti darba devēja un darbinieku izveidotā darba strīdu komisijā. Kolektīvie darba tiesību strīdi tiek izšķirti izlīgšanas komisijā.¹⁹ Tādējādi Latvijā izšķir strīdu un citu civiltiesiska rakstura lietu pakļautību tiesai, šķīrējtiesai, mediācijai un citām institūcijām (mediācijas gadījumā arī personai – mediatoram). Ar pakļautību tiek noteikta tā veida institūcija, kura ir kompetenta izšķirt attiecīgo strīdu vai citu lietu, vai arī lietu kategoriju. Lietu izšķiršanā katrā no šīm institūcijām tiek piemērota atšķirīga procesa forma un atšķirīgas procesuālās normas. Tādējādi **civiltiesiska rakstura lietu pakļautību var definēt kā tiesību institūtu, kas nosaka civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu starp dažādu veidu institūcijām, kā arī katras konkrētas lietas vai lietu kategorijas izšķiršanas procesa formu.**

Piekritība Latvijas civilprocesā tiek saprasta kā tiesai pakļauto civillietu sadalījums starp konkrētām tiesas iestādēm.²⁰ Krievijā piekritība tiek skaidrota kā *“procesuālo tiesību institūts, ar kuru tiesai pakļautās lietas tiek sadalītas starp dažādām vispārējās jurisdikcijas tiesām”*²¹, vai arī piekritība ir *“procesuālo tiesību institūts, kura normas regulē konkrētu tiesu kompetences sadalījumu tiesu sistēmas iekšienē”*.²² Tātad, atšķirībā no pakļautības, piekritība nosaka civiltiesiska rakstura lietu iztiesāšanas tiesību sadalījumu starp viena veida institūcijām. Tomēr rodas jautājums, vai piekritība var noteikt tikai lietu iztiesāšanas tiesību sadalījumu starp valsts tiesām kā norāda iepriekš citētās definīcijas, jeb arī lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu arī starp citām, viena veida tiesību aizsardzības institūcijām, piemēram, vairākām šķīrējtiesām. Ievērojot, ka citu nozaru procesuālajās tiesībās piekritība nosaka kompetences sadalījumu ne tikai starp tiesām, bet arī starp citām viena veida institūcijām,²³ un civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanu var veikt ne tikai tiesas, bet arī citas institūcijas, arī civiltiesiska rakstura lietu piekritība var noteikt ne tikai lietu iztiesāšanas sadalījumu starp valsts tiesām, bet arī šo lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu starp vairākām viena veida tiesību aizsardzības institūcijām. **Nemot to vērā, civiltiesiska rakstura lietu piekritību var definēt kā tiesību institūtu, kas nosaka šo lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu starp viena veida institūcijām, norādot vai dodot tiesības izvēlēties vienu konkrētu institūciju, kura ir tiesīga izšķirt attiecīgo lietu.**

Var secināt, ka gan pakļautība, gan piekritība nosaka strīdu un citu lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu starp dažādām institūcijām. Arī jurisdikciju var skaidrot kā attiecīgās institūcijas – valsts

¹⁹ Skat.: DSL 11.pantu

²⁰ Rozenbergs J. (Sadaļas autors), Torgāns K. (Zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 60.lpp.

²¹ Вандышев В.В., Дернова Д.А. *Гражданский процесс*. 2-е издание. Санкт-Петербург, Москва, Харьков, Минск: Питер, 2002, стр.54

²² Власов А.А. *Гражданское процессуальное право*. Москва: Верховный суд Российской Федерации, Высший Арбитражный суд Российской Федерации, Российская Академия правосудия, 2003, стр.131

²³ Skat.: Kriminālprocesa likuma 387.pantu: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2005.gada 11.maijs, nr.74; Administratīvā procesa likuma 51.pantu: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001.gada 14. novembris, nr.164

tiesas, šķīrējtiesas, vai citas - civiltiesiska strīda izšķiršanas un citas civiltiesiska rakstura lietas izšķiršanas tiesības. Tādēļ civiltiesiska rakstura lietās jurisdikcija ir gan pakļautību, gan piekritību ietverošs procesuālo tiesību institūts, kuru attiecīgi var sadalīt pakļautībā un piekritībā.

Tiesību doktrīnā un daļēji arī normatīvajos aktos ir izdalīti visai daudzi jurisdikcijas, pakļautības un piekritības veidi. To vidū kā svarīgākos var izdalīt izņēmuma, nosacīto jeb salikto, alternatīvo, līgumisko, priekšmetisko, speciālo un teritoriālo jurisdikciju, piekritību un pakļautību. Promocijas darbā autors analizē katru no šiem veidiem un polemizē ar tiesību zinātniekiem, to vidū Jāni Rozenbergu, M. Ļebedevu, D. Čepcovu un A. Franciforovu par būtiskākajām šo veidu pazīmēm.

1.2. Tiesības uz lietu taisnīgu izšķiršanu un to nozīme jurisdikcijas noteikšanā

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir būtisks tiesiskās iekārtas priekšnoteikums, kas nodrošina ikvienas personas tiesību un likumīgo interešu aizsardzību. CPL 1.panta pirmā daļa paredz vispārēju principu: „*Katrai fiziskajai un juridiskajai personai (turpmāk – persona) ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā*”. Vispārinot šo principu un apkopojot civilo tiesību, brīvību un likumīgo interešu aizskārumu un apstrīdēšanu ar vienu jēdzienu “civilā netaisnība”, var secināt, ka tiesības uz taisnīgu tiesu civiltiesiska rakstura lietās paredz, ka personai, pret kuru notikusi civilā netaisnība, ir tiesības vērsties tiesā, lai šo civilo netaisnību novērstu. To nevarētu nodrošināt, ja likums jebkura civilās netaisnības gadījuma izšķiršanai neparedzētu vismaz vienu tiesu vai citu institūciju, kas varētu šo gadījumu izskatīt. Tādēļ **procesuālā likuma normām vienmēr ir jāparedz tiesa vai cita institūcija, kuras jurisdikcijā būtu ar personai nodarītās civilās netaisnības novēršanu saistītā strīda vai citas lietas izšķiršana.**

Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver daudzus elementus, tostarp **tiesības uz pārsūdzību**, kas var tikt ierobežotas,²⁴ tomēr tikai atsevišķos izņēmuma gadījumos un pastāvot svarīgiem iemesliem, piemēram, ja noteikta pārsūdzības tiesību īstenošana nonāk būtiskā pretrunā procesuālās ekonomijas principam.²⁵ Vēl jāatzīmē arī tāds tiesību uz taisnīgu tiesu būtisks elements kā tiesības uz nolēmumu jeb precīzāk, efektīvu lietas izšķiršanu. Tiesības uz efektīvu lietas izšķiršanu paredz, ka lieta jāatrisina pēc būtības ar izpildāmu un saistošu nolēmumu.²⁶

Tiesības uz taisnīgu tiesu piemērojamas tādējādi, ka taisnīgumam jāizpaužas gan procesuāltiesisko, gan arī materiāltiesisko aspektu ziņā.²⁷ Tātad **tiesības uz taisnīgu tiesu ietver gan tiesības uz taisnīgu lietas izšķiršanas procesa norisi, gan arī tiesības uz taisnīgu tiesisko attiecību noregulējumu.**

Pastāv dažādi viedokļi par jēdziena “tiesa” iztulkošanu tiesību uz taisnīgu tiesu ietvaros. Autors nevēlas kategoriski apgalvot, ka tiesību uz taisnīgu tiesu ietvaros jēdziens “tiesa” attiecināms arī uz visām ārpus tiesas strīdu izšķiršanas institūcijām. Tomēr pašas **tiesības uz taisnīgu tiesu personām piemīt**

²⁴ Skat.: Par Civilprocesa likuma 348.panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2001-08-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2002.gada 18.janvāris, nr.10 (2585), 8.lpp.

²⁵ Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223. panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2004-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 18.janvāris, nr.9 (3167), 9. – 10.lpp.

²⁶ Oniszczyk J. *The Right to Fair Trial in the Decisions of the Polish Constitutional Tribunal. The right to a fair trial. Science and technique of democracy, collection, No.28.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000., p.142

²⁷ Čepāne I. Tiesības uz taisnīgu tiesu kā personas pamattiesības. *Jurista Vārds*, 2005.gada 27.septembris, nr.36 www.juristavards.lv (aplūkots 2007.gada 13.novembrī)

izšķirot lietu jebkurā no tiesību aizsardzības institūcijām, tajā skaitā šķīrējtiesās. Vispārīgi par pamatu šādam viedoklim ir tiesību doktrīnas atziņas, ka šķīrējtiesas kā ārpus tiesas strīdu izšķiršanas metodes process ir privāts process, tomēr tas pēc savas būtības ir vairāk “hibrīds” starp publisku un privātu procesu.²⁸ Tā kā šķīrējtiesas nolēmumam pamatā ir saistošs spēks, kas padara šo nolēmumu par izpildāmu arī piespiedu kārtā, šis nolēmums iegūst publisku efektu, kas ir pielīdzināms valsts tiesu nolēmumu efektam.²⁹ Noslēdzot šķīrējtiesas līgumu, puses atsakās no tiesībām uz valsts tiesas jurisdikciju.³⁰ Tomēr šķīrējtiesas procesa puses saglabā tā sauktās tiesības uz no dabiskajām tiesībām izrietošu, pašsaprotamu taisnīgumu (*natural justice* – angl.), kas ietver tādus nosacījumus kā taisnīgumu, procesuālo vienlīdzību un pienācīgu procesu.³¹ **Tiesības uz taisnīgu tiesu ir piemērojamas izšķirot lietas valsts pārvaldes iestādēs, kuras savas likumā noteiktās kompetences ietvaros izskata pēc būtības civiltiesiska rakstura strīdus.** To apstiprinot, var minēt vēl papildus argumentus.

Pirmkārt, Satversmes 86.pants noteic, ka *tiesu var spriest tikai tie orgāni, kuriem šīs tiesības piešķir likums, un tikai likumā paredzētā kārtībā.* Tātad Satversme neparedz, ka tiesu spriest, precīzāk – izšķirt juridiskas lietas, var tikai valsts tiesa. Vienīgais priekšnoteikums – tiesas spriešanas tiesības var tikt noteiktas tikai ar likumu, kas šķīrējtiesu sakarā skaidri noteikts CPL 23.panta pirmās daļas 2.teikumā, kā arī citos CPL pantos, bet valsts pārvaldes iestāžu gadījumā – šo iestāžu darbību regulējošos likumos.

Otrkārt, tiesības uz taisnīgu tiesu ietver gan tiesības uz lietu taisnīgu izšķiršanas procesa norisi, gan arī tiesības uz taisnīgu tiesisko attiecību noregulējumu. Šīs tiesības strīda pusēm piemīt, arī izšķirot lietu valsts pārvaldes iestādē vai šķīrējtiesā.

Noslēdzot šķīrējtiesas līgumu, puses neatsakās no tiesībām uz lietu taisnīgu izšķiršanas procesa norisi un taisnīgu civiltiesisko attiecību noregulējumu. Gluži otrādi, puses saglabā minētās tiesības kā iepriekš norādītās tiesības uz no dabiskajām tiesībām izrietošu pašsaprotamu taisnīgumu (*natural justice* – angl.).³²

Izšķirot civiltiesiska rakstura lietu valsts pārvaldes iestādēs, tiesības uz taisnīgu civiltiesisko, tāpat kā citu materiālo tiesību noregulējumu pusēm nodrošina Administratīvā procesa likuma 8.pantā minētais tiesību normu saprātīgas piemērošanas princips, kas paredz, ka *iestāde un tiesa, piemērojot tiesību normas, izmanto tiesību normu interpretācijas pamatmetodes (gramatisko, sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko metodi), lai sasniegtu taisnīgāko un lietderīgāko rezultātu.*

Nemot vērā iepriekš norādīto, **tiesības uz taisnīgu tiesu, kuras pēc būtības piemērojamas ne tikai valsts tiesas procesā, pamatotāk ir saukt par tiesībām uz lietu taisnīgu izšķiršanu.**

1.3. Teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principi

²⁸ Bühring-Uhle C. *Arbitration and Mediation in International Business. Designing Procedures for Effective Conflict Management.* The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996, p.43

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ Tweeddale A., Tweeddale K. *Arbitration of Commercial Disputes. International and English Law and Practice.* Oxford: Oxford University Press, 2005, p.385

³² *Ibid.*

Konkrētas tiesas jurisdikcija noteiktā reģionā tiek padarīta atkarīga no specifiskiem likuma un, atsevišķos gadījumos, arī tiesas noteiktiem konkrētai lietu kategorijai piemītošiem apstākļiem,³³ jeb principiem. Šie principi nosaka lielākoties tiesu, nevis citu tiesību aizsardzības institūciju teritoriālo jurisdikciju, pēc puses vai strīdus objekta atrašanās vietas vai citiem kritērijiem nosakot attiecīgās civillietas piesaisti kādas tiesas darbības teritorijai. Ņemot to vērā, šos principus var dēvēt par teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principiem.

Kā pirmo un vienu no visplašāk piemērotajiem teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principiem var minēt t.s. personas dzīvesvietas vai atrašanās vietas principu (*forum domicilii* - lat.), kas uzskatāms par galveno teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principu.³⁴ Plašās piemērošanas dēļ šis princips tiek dēvēts arī par galveno civiltiesiska rakstura lietu iztiesāšanas vietas (*general forum* - angl.)³⁵ noteikšanai. CPL 26.panta pirmā daļa paredz, ka *prasību pret fizisku personu ceļ tiesā pēc tās dzīvesvietas*. Savukārt šī paša likuma panta otrā daļa paredz, ka *prasību pret juridisku personu ceļ tiesā pēc tās atrašanās vietas (juridiskās adreses)*.

Kā citus būtiskus teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principus var minēt kompetentās tiesas noteikšanu pēc lietas, par kuru ir strīds, esošās (*jurisdictio in rem* - lat.)³⁶ vai prezumētās (*jurisdictio quasi in rem* - lat.)³⁷ atrašanās vietas. Atsevišķos gadījumos šis princips tiek izmantots jurisdikcijas noteikšanai, ja strīds nav par kādu lietu, bet šīs lietas atrašanās vieta ir viens no retajiem vai pat vienīgais no konstatējamajiem atbildētāja piesaistes faktoriem tiesas kompetences teritorijai. Tā CPL 27.pants paredz, ka pēc atbildētāja nekustamā īpašuma atrašanās vietas var tikt celta prasība pret atbildētāju, kura dzīvesvieta nav zināma vai kuram nav pastāvīgas dzīvesvietas Latvijā.

Vēl jurisdikcija var tikt noteikta pēc kaitējuma nodarīšanas vietas principa (*forum delicti commissi* - lat.).³⁸ Šis princips tiek izmantots jurisdikcijas noteikšanai lietās par tiesību vai likumīgo interešu aizskāruma rezultātā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu. CPL 28.panta trešā daļa paredz, ka prasības par personiska aizskāruma, kas radījis sakropļojumu, citu veselības bojājumu vai nāvi, kaitējuma atlīdzināšanu, var tikt celtas pēc šī aizskāruma nodarīšanas vietas.

Jāatzīmē arī princips par prasības celšanu pēc līguma izpildes vietas (*forum solutionis* - lat.).³⁹ Piemēram, CPL 28.panta devītā daļa noteic, ka *prasību, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām, prasītājs var celt arī pēc savas [...] darbavietas*.

Jāmin arī prasības celšana tiesā pēc izvēlētās domicila vietas (*domicile élu* – fr., jeb *am erwählten Domizil* – vāc.),⁴⁰ kas tiek piemērots Šveicē. Šī tiesību institūta piemērošanas gadījumā puses vienojas par parādnieka saistību izpildes vietu, pēc kuras ceļamas prasības tiesā pret attiecīgo atbildētāju.⁴¹

³³ *European Civil Practice. Second Edition*. London.: Sweet&Maxwell. 2004, p.9, para.1.007

³⁴ Skat.: preambulas vienpadsmito daļu, kā arī 2.panta pirmo daļu Regulā 44/2001

³⁵ Ginsburg R. B., Bruzelius A. *Civil procedure in Sweden*. The Hague.: Martinus Nijhoff. 1965, p.155

³⁶ *European Civil Practice. Second Edition*. London.: Sweet&Maxwell. 2004, p.8, para.1.004

³⁷ Friedhental J. H., Kane M. K., Miller A. R. *Civil Procedure*. St. Paul, Minn.: West Publishing Co. 1993, p.148

³⁸ Bukovskis V. *Civilprocesa mācības grāmata*. Rīga: Autora izdevums. 1933., 221.lpp.

³⁹ Turpat.

⁴⁰ Елисеев Н. Г. *Гражданское процессуальное право зарубежных стран. Источники, судопроизводство, подсудность*. Москва.: Статут. 2000, 148.стр.

⁴¹ *Ibid.*

2. Alternatīvo tiesību aizsardzības institūciju jurisdikcija

2.1.Šķīrējtiesa un mediācija kā valsts tiesas alternatīva

Juridiskā zinātne šķīrējtiesas procesu definē kā ar līgumu noteiktu strīda nodošanu izšķiršanai pušu izvēlētai [vai pušu noteiktā kārtībā izvēlētai – autora piebilde] personai.⁴²

Šķīrējtiesas var iedalīt arī vairākos veidos.

Kā vienu no izplatītākajiem dalījumiem var minēt dalījumu pastāvīgajās (*institutional* – angl.) un *ad hoc* jeb atsevišķa strīda izšķiršanai izveidotās šķīrējtiesās.⁴³ Pastāvīgās šķīrējtiesas ir izveidotas kā īpašas, pastāvīgas institūcijas. Latvijā *ad hoc* šķīrējtiesu pielietojums ir ierobežots. Tā kā CPL 533.panta otrā daļa paredz tikai pastāvīgo šķīrējtiesu nolēmumu piespiedu izpildes iespēju, jāsecina, ja *ad hoc* šķīrējtiesas nolēmums jāizpilda Latvijā, pusei, kura vēlas panākt nolēmuma izpildi, nav juridisku instrumentu, kā piespiest otru pusi izpildīt šo nolēmumu, ja otra puse to nepilda labprātīgi. Tajā pašā laikā, ja puses ir vienojušās par strīda izšķiršanu *ad hoc* šķīrējtiesā, viņas vairs nevar celt prasību valsts tiesā, jo CPL 132.panta pirmās daļas 3.punkts noteic, ka tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda nodošanu izšķiršanai šķīrējtiesā. Šāda situācija nav akceptējama, jo tā faktiski padara par neiespējamu pušu tiesību un likumīgo interešu aizsardzību, ja strīda izšķiršana *ad hoc* šķīrējtiesā netiek pienācīgi veikta, vai šīs šķīrējtiesas spriedums netiek labprātīgi pildīts. Tādēļ autors piedāvā neattiecināt uz *ad hoc* šķīrējtiesām pakļautajām lietām aizliegumu nodot tās valsts tiesu iztiesāšanā, CPL 132.panta pirmās daļas 3.punktā nosakot, ka tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda nodošanu izšķiršanai pastāvīgajā šķīrējtiesā.

Mediācija Latvijas tiesībās ir samēra jauna strīdu risināšanas metode, kas līdz šim nav normatīvi regulēta un maz ir pētīta zinātnē. Direktīvas 2008/52 3.panta a) punkts mediāciju definē šādi: *Mediācija ir strukturēts process, neatkarīgi no tā, kā tas būtu nosaukts vai minēts, kurā divas puses vai vairāki strīdā iesaistītie paši brīvprātīgi cenšas vienoties par izlīgumu [jeb strīda risinājumu (*settlement* – angļu val.) – autora piebilde] ar mediatora palīdzību. Šo procesu var sākt strīdā iesaistītās puses, vai arī to var ieteikt vai noteikt tiesa, vai arī tas ir paredzēts dalībvalsts tiesību aktos.* Šai Direktīvā 2008/52 sniegtajai definīcijai ir zināmi trūkumi. Tā vienu definējuma jēdziena „mediācijas” skaidrošanai izmanto citu definējamu jēdzienu „mediators”. Tāpat šī definīcija runā par mediāciju kā strukturētu procesu. Tomēr vienotas struktūras noteikšanas iespēja visiem mediācijas procesiem ir apšaubāma, jo strīda izšķiršanai piesaistītās trešās personas metodes un darbības intensitāte un līdz ar to arī katra konkrētā mediācijas procesa norise var atšķirties. Tādēļ mediācijas definēšanai autors piedāvā citu, precizētu skaidrojumu. Pašu par sevi definējamo jēdzienu “mediators” autors piedāvā aizstāt ar vispārīgāku – “neitrāla trešā persona”. Nepieciešams arī noskaidrot, vai Direktīvas 2008/52 3.panta a)punktā piedāvātā definīcija paredz mediācijas piemērošanu gan ar normatīvajiem tiesību aktiem, gan arī administratīvajiem aktiem. Jāsecina, ka šī definīcija paredz mediācijas piemērošanu civillietās un komercietās tikai normatīvajos

⁴² Baldwin Ch. S., Brand R.A. Epstein D., Gordon M. W. *International Civil Dispute Resolution. A problem oriented coursebook*. St. Paul: Thomson West, 2004, p.625

⁴³ *Ibid*, p.626

aktos un ne administratīvajos aktos paredzētajos gadījumos. Direktīvā 2008/52 šajā kontekstā lietots jēdziens *law*, kas apzīmē likumu vai normatīvu tiesību aktu. Ņemot vērā šos precizējumus, autors piedāvā mediāciju definēt šādi – **mediācija ir strīdu izšķiršanas process, kas tiek piemērots ar pušu vienošanos, tiesas ieteikumu vai nolēmumu, vai arī atbilstoši normatīvajiem tiesību aktiem, un kura ietvaros strīda puses ar neitrālas trešās personas palīdzību cenšas brīvprātīgi vienoties par strīda risinājumu.**

2.2. Šķīrējtiesu jurisdikcija individuālajos darba tiesību strīdos

Darba strīdu likuma („DSL”) 7.panta ceturrtā daļa paredz, ka individuāls tiesību strīds⁴⁴ nav izšķirams šķīrējtiesā.

Kaut arī šķīrējtiesu jautājumus Regula 44/2001 nereglamentē,⁴⁵ tomēr tajā ir noteikti vairāki svarīgi gan vispārēji, gan arī darba tiesību strīdiem specifiski jurisdikcijas noteikšanas principi. Regulas 44/2001 preambulas trīspadsmitā daļa paredz, ka arī saistībā ar nodarbinātību vajākamajai pusei vajadzētu būt aizsargātai ar jurisdikcijas normām, kas ir labvēlīgākas tās interesēm, nekā to paredz vispārējās normas. Darba tiesībās tiek uzskatīts, ka darbinieks atrodas ekonomiskā un sociālā ziņā vajākā pozīcijā.⁴⁶

Lai izvērtētu, vai šķīrējtiesas jurisdikcija ir vairāk vai mazāk labvēlīga darbiniekam, nepieciešams vēlreiz vērst uzmanību uz galvenajiem šķīrējtiesas procesa aspektiem.

Šķīrējtiesas procesa priekšrocības ir šķīrējtiesas darbības ātrums, profesionālā specializācija un salīdzinoši mazāk formālais process,⁴⁷ konfidencialitāte,⁴⁸ kā arī aktīvāka pušu dalība šķīrējtiesas procesa norisē, tajā skaitā šķīrējtiesnešu iecelšanā.⁴⁹ Tomēr šķīrējtiesas nolēmumi nav pārsūdzami valsts tiesā pēc būtības,⁵⁰ no vienas puses tādējādi paātrinot procesa norisi, bet no otras - radot iespējamus draudus nolēmumu objektivitātei. Šķīrējtiesas procesā personām lielākoties netiek nodrošināta valsts apmaksāta juridiskā palīdzība,⁵¹ bet izmaksas parasti ir lielākas nekā valsts tiesā.

No vienas puses šķīrējtiesas nolēmumu nepārsūdzamība un ierobežojumi valsts apmaksātas juridiskās palīdzības saņemšanā var apdraudēt darbinieka intereses. Tomēr atsevišķu individuālo darba

⁴⁴ Atbilstoši DSL 4.pantam *individuāls tiesību strīds ir tādas domstarpības starp darbinieku vai darbiniekiem (darbinieku grupu) un darba devēju, kuras rodas, slēdzot, grozot, izbeidzot vai pildot darba līgumu, kā arī piemērojot vai tulkojot normatīvo aktu noteikumus, darba koplīguma vai darba kārtības noteikumus.*

⁴⁵ Skat.: Regulas 44/2001 1.panta otrās daļas d.punktu.

⁴⁶ Skat.: Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2004-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005.gada 18.janvāris, nr. 9 (3167), 15. lpp.; EKT lietas *Giulia Pugliese pret Finmeccanica SpA, Betriebsteil Alenia Aerospazio* (C-437/00), para 18 <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=lv&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&numaff=C-437/00&nomusuel=&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&alldocrec=alldocrec&docor=docor&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoor=docnoor&radt ypeord=on&newform=newform&docj=docj&docop=docop&docnoj=docnoj&typeord=ALL&domaine=&mots=&resmax=100&Submit=Recherche> (aplūkots 2007.gada 13.novembrī)

⁴⁷ Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr. 2004-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005.gada 18.janvāris, nr. 9 (3167), 9. lpp.

⁴⁸ Skat.: piemēram, CPL 512.pantu.

⁴⁹ Skat.: piemēram, Starptautiskās Tirdzniecības kameras šķīrējtiesas noteikumu (*Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce* – angl.)

4.panta trešās daļas e) punktu, kā arī 5. panta pirmās daļas d) punktu.

http://www.iccwbo.org/court/english/arbitration/pdf_documents/rules/rules_arb_english.pdf (aplūkots 2007.gada 28.novembrī)

⁵⁰ Skat.: piemēram, CPL 528.panta otro daļu.

⁵¹ Skat.: Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005.gada 1.aprīlis, nr.52; 6.panta pirmās daļas 9.punkts.

tiesību strīdu specifikas dēļ varētu būt vēlams, ka strīdu izšķirtu personas ar īpašu profesionālo specializāciju, vai arī, lai strīda izšķiršana būtu konfidenciāla. Šādos gadījumos šķīrējtiesu jurisdikcija varētu būt atbilstoša darbinieku interesēm.

Kā tiek atzīts tiesu praksē, ar šķīrējtiesu jurisdikcijas aizliegumu individuālajos darba tiesību strīdos tiek novērsta iespēja darbiniekam “uzspiest” šķīrējtiesas līgumu.⁵² Nav pamata runāt par šādu uzspiešanu, ja šķīrējtiesas jurisdikcija labāk nodrošina darbinieka interešu aizsardzību konkrētā gadījumā un darbinieks ir informēts par šķīrējtiesas procesa aspektiem, kā arī izmaksām. Lai nodrošinātu šķīrējtiesas jurisdikcijas piemērošanas iespēju šādos individuālo darba tiesību strīdos, **autors ierosina DSL 7. panta ceturto daļu papildināt ar atbilstošu regulējumu, izsakot šādā redakcijā: *Individuāls tiesību strīds izšķirams šķīrējtiesā, ja darbinieks un darba devējs par šķīrējtiesas līgumu vienojas pēc strīdus sākuma. Šādu šķīrējtiesas līgumu var noslēgt tikai par noteikta strīda izšķiršanu noteiktā šķīrējtiesā, darbiniekam apliecinot, ka viņš ir informēts par šķīrējtiesas procesa kārtību un izmaksām.***

2.3. Šķīrējtiesu jurisdikcija patērētāju tiesību strīdos

Patērētāju tiesību aizsardzības likuma⁵³ (PTAL) 6.panta trešās daļas 7.punkts paredz, ka starp preces ražotāju, pārdevēju vai pakalpojuma sniedzēju no vienas puses un patērētāju no otras puses noslēgtā līguma (“Patērētāju līgums”) noteikumi, kas paredz strīdu izšķiršanu tikai šķīrējtiesā, atzīstami par netaisnīgiem līguma noteikumiem. Šī likuma norma saistāma ar Padomes direktīvu 93/13/EEK par negodīgiem noteikumiem patērētāju līgumos⁵⁴ (Direktīva 93/13/EEK). Direktīvas 93/13/EEK pielikuma 1.panta q) punktā kā indikatīvs negodīga noteikuma piemērs Patērētāju līgumā norādīta iespējama līguma norma, kuras mērķis vai sekas ir izslēgt vai kavēt patērētāja tiesības celt prasību tiesā vai izmantot jebkādus citus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, jo īpaši pieprasot patērētājam iesniegt sūdzības tikai šķīrējtiesā, uz ko neattiecas juridiskas normas, nevajadzīgi ierobežojot tam pieejamos pierādījumus vai liekot tam pierādīt faktus, kurus, atbilstoši attiecīgajiem tiesību aktiem, vajadzētu pierādīt citai līguma pusei. Iztulkojot šo Direktīvas 93/13/EEK normu un pievēršot uzmanību atsevišķiem tās elementiem, var secināt, ka šī norma:

1) aizliedz līguma noteikumu, kura *mērķis vai sekas ir izslēgt vai kavēt patērētāja tiesības* [autora izcēlums] *celt prasību tiesā*, tas ir, šī Direktīvas 93/13/EEK norma ierobežo patērētāju **tiesību** ierobežojumu vērsties tiesā, tomēr neierobežo patērētāja brīvu **izvēli** vienoties par citu jurisdikciju, nekā paredz likums. Tomēr šī Direktīvas 93/13/EEK norma neaizliedz ar Patērētāju līgumiem saistītu strīdu jurisdikcijas līgumisku noteikšanu, ja vien tāda ir patērētāja vēlme;

⁵² Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā nr.2004-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 18.janvāris, nr.9 (3167), 15.lpp.

⁵³ Patērētāju tiesību aizsardzības likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1999.gada 1. aprīlis, nr.104/105

⁵⁴ Padomes Direktīva 93/13/EEK (1993.gada 5. aprīlis) par negodīgiem noteikumiem patērētāju līgumos. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 95, 1993.gada 21.aprīlis, 29. - 34.lpp.

Pieejama:

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=294482:cs&lang=lv&list=294482:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte)

[lex.europa.eu/Notice.do?val=294482:cs&lang=lv&list=294482:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=294482:cs&lang=lv&list=294482:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte)

2) aizliedz līguma noteikumu, kas pieprasa patērētājam *iesniegt sūdzības tikai šķīrējtiesā*, tas ir, Direktīva 93/13/EEK ierobežo pieprasījumu patērētājam iesniegt sūdzību vai prasību tikai šķīrējtiesā, tomēr neliedz patērētājam pēc brīvas gribas izvēlēties šķīrējtiesas jurisdikciju;

3) aizliedz līguma noteikumu, kas pieprasa iesniegt patērētājam sūdzību tikai šķīrējtiesā, *uz ko neattiecas juridiskas normas, nevajadzīgi ierobežojot tam pieejamos pierādījumus vai liekot tam pierādīt faktus, kurus, atbilstoši attiecīgajiem tiesību aktiem, vajadzētu pierādīt citai līguma pusei*, tas ir, Direktīva 93/13/EEK ierobežo tiesāšanos ar patērētāju tikai tādā šķīrējtiesā, kuras procesā pierādīšanas principi atšķiras no pierādīšanas regulējuma valsts tiesā.

PTAL 6.panta trešās daļas 7.punkta kategoriskais aizliegums ar patērētāju līgumiem saistītu strīdu izšķiršanai tikai šķīrējtiesā tikai daļēji atbilst šīm prasībām. Līdzīgi kā individuālo darba tiesību strīdu gadījumā, atsevišķos gadījumos šķīrējtiesas jurisdikcija var piemērotāk nekā valsts tiesa nodrošināt patērētāja interešu aizsardzību. Līdz ar to nepieciešams nodrošināt patērētāja tiesībām adekvātu tiesisko regulējumu šķīrējtiesas jurisdikcijas piemērošanai ar Patērētāju līgumiem saistītos strīdos. **Autors ierosina papildināt PTAL 6.panta trešās daļas 7.punktu ar atbilstošu regulējumu un izteikt šo punktu šādā redakcijā: *izslēdz vai kavē patērētāja tiesības vērsties patērētāju tiesību aizsardzības iestādēs vai tiesā, vai paredz strīdu izšķiršanu tikai šķīrējtiesā. Par netaisnīgiem līguma noteikumiem nav uzskatāms šķīrējtiesas līgums, ko patērētājs pēc strīda sākuma noslēdz ar pārdevēju, ražotāju vai pakalpojuma sniedzēju par noteikta strīda izšķiršanu noteiktā šķīrējtiesā, kuras procesā pierādīšanas principi neatšķiras no pierādīšanas regulējuma valsts tiesā, patērētājam apliecinot, ka viņš ir informēts par šķīrējtiesas procesa kārtību un izmaksām.***

2.4. Mediācijas jurisdikcijas noteikšana

2.4.1. Mediācijas piemērošana ar pušu vienošanos

Saistībā ar strīda pušu vienošanos par strīda izšķiršanu ar mediāciju (“mediācijas līgums”), aktuāls ir jautājums, kādi noteikumi jāiekļauj mediācijas līgumā. Tā kā mediācijas procesa “stūrakmens” ir pušu pašnoteikšanās princips,⁵⁵ nebūtu pieļaujams, ka normatīvajos aktos būtu noteikts saistošs mediācijas līgumā iekļaujamo noteikumu uzskaitījums. Tajā pašā laikā mediācijas procesa kvalitātes nodrošināšana atzīmēta kā viena no galvenajām problēmām, kas jārisina, ieviešot mediāciju Latvijā.⁵⁶ Mediācijas procesa kvalitāti nav iespējams nodrošināt, ja nav pietiekami noteikta mediācijas procesa norises kārtība. Tādēļ tiesību zinātnē nepieciešams izstrādāt priekšlikumus par vēlamajiem mediācijas līguma noteikumiem, kā arī normatīvajos aktos nepieciešams iekļaut normas, kas regulētu gadījumus, kad mediācijas līgumā nebūtu atrunāti kādi svarīgi jautājumi.

⁵⁵ Skat.: Trosens A., Hofmans R., Rotšifere D.B. Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē. <http://www.mediacija.lv/?Lejupiel%E2de>, 105.lpp. (aplūkots 2008.gada 1.septembrī); Amerikas šķīrējtiesu apvienības (*American Arbitration Association* – angl.), Amerikas advokātu kolēģijas (*American Bar Association* – angl.) un Strīdu risināšanas ekspertu apvienības (*Society of Professionals in Dispute Resolution* – angļu val.) pieņemtā Mediācijas procesa rīcības kodeksa (*Mediation Procedure Code of Conduct* – angl.) 1.pants. <http://www.cfdr.org/med-proc4.htm> (aplūkots 2008.gada 7.septembrī)

⁵⁶ Konceptija “Mediācijas ieviešana civiltiesisku strīdu risināšanā”: politikas plānošanas dokuments. <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file65116.doc> 18.lpp. (aplūkots 2009.gada 7.aprīlī)

Viens no pirmajiem jautājumiem, ar ko jāsaskaras strīda pusēm, ir prasības mediatoram un mediators iecelšanas kārtība. Gadījumiem, ja puses par šiem jautājumiem nav vienojušās, normatīvajos aktos, ar kuriem Latvijā tiktu ieviests mediācijas procesa regulējums, jānoteic, ja puses noslēgušas mediācijas līgumu, bet, noteiktā termiņā, piemēram, pēc analogijas ar CPL 493.panta ceturtās daļas 1.punktu,⁵⁷ četru mēnešu laikā pēc mediācijas līguma noslēgšanas vai ar mediāciju izšķirama strīda izcelšanās, atkarībā no tā, kurš no notikumiem iestājas vēlāk, puses nav vienojušās ne par noteiktu mediatoru, ne arī kārtību, kādā mediatoru ieceļ kāda cita persona vai organizācija, vai arī šī persona vai organizācija nav iecēlusi noteiktu mediatoru, katra puse ir tiesīga atkāpties no mediācijas līguma. Ņemot vērā plašo mediators darbību spektru - no palīdzības strīda pusēm uzsākt sarunas par izlīgumu līdz palīdzībai iespējamo strīda risinājumu sagatavošanā⁵⁸ - pusēm mediācijas līgumā jāvienojas par mediators funkcijām un pilnvarām konkrētajā mediācijas procesā. Ja puses par to nav vienojušās, normatīvajos aktos, ar kuriem Latvijā tiktu ieviests mediācijas procesa regulējums, jānoteic, ka šādas pušu vienošanās neesamības gadījumā, atbilstoši mediācijas mērķim – labprātīgam strīda atrisinājumam ar pušu izlīgumu – mediators veic visas darbības, kas nav pretrunā likumam un normatīvajiem tiesību aktiem, lai veicinātu strīda atrisināšanu ar labprātīgu pušu izlīgumu.

Pusēm mediācijas līgumā būtu jāietver arī noteikumi par pieļaujamajiem pierādījumu veidiem, to iesniegšanas un izvērtēšanas kārtību. Ja puses par to nav vienojušās, normatīvajos aktos, ar kuriem Latvijā tiktu ieviests mediācijas procesa regulējums, jāparedz, ka tiek piemēroti tādi paši noteikumi par pierādījumiem un pierādīšanu kā tiesas procesā, ciktāl tas nav pretrunā mediācijas procesa būtībai.

Ievērojot konfidencialitātes nodrošināšanas nozīmi saistībā ar mediācijas procesa informāciju,⁵⁹ var pilnībā pievienoties viedoklim, ka mediācijas līgumā būtu jāatrunā arī konfidencialitātes nodrošināšanas saistības.⁶⁰ Tāpat mediācijas līgumā pusēm būtu jāvienojas par mediācijas izmaksām un to segšanas kārtību.

2.4.2. Mediācijas piemērošana pēc tiesas iniciatīvas vai likuma norādes

Jau pašlaik CPL, piemēram, 149.panta otrā daļa, CPL 149.¹panta pirmā daļa un 151.panta trešā daļa paredz visai plašas iespējas tiesai veicināt pušu izlīgumu un tādējādi arī mudināt puses strīda atrisināšanai izmantot mediāciju.

Lietās par laulības šķiršanu vai neesamību CPL 240.panta pirmā daļa paredz, ka tiesa *pēc savas iniciatīvas atliek lietas izšķiršanu nolūkā atjaunot laulāto kopdzīvi vai veicināt lietas mierīgu atrisinājumu*. Šī regulējuma efektivitāte pušu samierināšanas panākšanā uzskatāma par nepietiekamu. Ja pušu starpā nebūs vēlmes panākt samierināšanos un šajā sakarā nenotiks atbilstoša komunikācija, tiesas noteikta lietas izšķiršanas atlikšana dos minimālu ieguldījumu pušu izlīgšanā. Lai palielinātu pušu

⁵⁷ CPL 493. panta ceturtās daļas 1.punkts noteic: *Katra puse ir tiesīga vienpusēji atkāpties no šķirējtiesas līguma, paziņojot par to otrai pusei, ja puses nav noteikušas citu termiņu lietas izšķiršanai šķirējtiesā un [...] šķirējtiesas procesā ilgāk par četriem mēnešiem netiek izveidots šķirējtiesas sastāvs vai netiek veiktas nekādas procesuālās darbības.*

⁵⁸ Clore J. *Civil Litigation*. London: Guidhall-Cavendish, 1996, p.83

⁵⁹ Trosens A., Hofmans R., Rotšifere D.B. Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē.

<http://www.mediacija.lv/?Lejupiel%E2de>, 105. lpp. (aplūkots 2008.gada 1.septembrī)

⁶⁰ Liliashvili G. *Challenges and Perspectives of Implementation of Mediation in the Republic of Georgia. Master's Thesis*. Riga: Riga Graduate School of Law, 2007, p.28. Mediācijas procesā iesaistītajām personām ir jānodrošina ar mediācijas procesu saistītās informācijas neizpaušana citām personām.

samierināšanās iespējas lietās par laulības šķiršanu vai neesamību, autors ierosina ieviest grozījumus CPL 240.panta pirmajā daļā, paredzot, ka tiesa ne tikai atliek lietas izšķiršanu, bet arī nosaka pusēm pienākumu, piemēram, reizi nedēļā vai ar citādu regularitāti organizēt sarunas ar mediatora piedalīšanos. Ja puses neveic sarunas un/vai sarunu rezultātā puses netiek samierinātas, tiesa atsāk lietas izšķiršanu pēc būtības un pieņem par to nolēmumu.

DSL 15.panta ceturtā daļa pieļauj kolektīva interešu strīda⁶¹ risināšanu tikai ar samierināšanas procesu vai šķīrējtiesā, attiecīgi izslēdzot iespēju risināt šo strīdu ar tiesas palīdzību. No vienas puses tas ir pamatoti, jo interešu strīda ietvaros jāvērtē ne tikai juridiski, bet arī citi apstākļi. Tomēr, ja puses neuzsāk strīdu risināšanu ar samierināšanas procesu, kā arī nenoslēdz šķīrējtiesas līgumu, kolektīvā interešu strīda izšķiršana vispār netiek veikta un pusēm nekas cits neatliek, kā aizsargāt savas intereses ar kolektīvu rīcību⁶² un tik radikāliem līdzekļiem kā streiks un lokauts. Lai mazinātu šādas situācijas iestāšanās iespēju, samierināšanas procesa piemērošana gadījumos, ja puses pašas nespēj vienoties par kolektīvā interešu strīda izšķiršanu ne ar samierināšanas metodi, ne arī šķīrējtiesā, varētu notikt ar tiesas starpniecību, tiesai nosakot pušu pienākumu noteiktā laika periodā ar noteiktu regularitāti organizēt samierināšanās sanāksmes. Lai to ieviestu, **autors ierosina papildināt DSL 15.pantu ar jaunu ceturto prim daļu un CPL noteikt kārtību pieteikuma par samierināšanas noteikšanu izšķiršanai.**

3. Atsevišķu teritoriālās jurisdikcijas noteikšanas principu piemērošana

3.1. Dzīvesvietas un atrašanās vietas izpratne un tās piemērošana jurisdikcijas noteikšanā

Dzīvesvietas jēdziena izpratnes skaidrību var jau apšaubīt, ja izlasa Latvijas Republikas Civillikuma („CL”) 7.panta otro daļu, kas noteic “*vienai personai var būt arī vairākas dzīves vietas*”.⁶³

Ārvalstu tiesību doktrīnā, kā arī ārvalstu un starptautiskajos normatīvajos aktos dzīvesvietas vai atrašanās vietas jēdziena vietā tiek lietots jēdziens “domicils”. Šis jēdziens tiek lietots arī Regulā 44/2001. Tur tiek norādīti vairāki šī jēdziena sakarā būtiski noteikumi – jābūt saistībai starp tiesvedību un (tiesas valsts) dalībvalsts teritoriju⁶⁴ un jurisdikcijas normām jābūt ļoti skaidri nosakāmām.⁶⁵

Vācijā saistībā ar fiziskas personas dzīvesvietu tiek izšķirti tādi jēdzieni kā “patstāvīgā dzīvesvieta”⁶⁶ un “nepatstāvīgā dzīvesvieta”.⁶⁷ Patstāvīgā dzīvesvieta tiek paredzēta tiesībspējīgai, pilngadīgai personai. Tā ir vieta, kurā fiziskā persona apmetusies, ar nolūku padarīt šo vietu par savas ekonomiskās vai sociālās dzīves centru.⁶⁸ Dzīvesvietas reģistrācija attiecīgajā valsts iestādē nav galvenais

⁶¹ DSL 13. pants: „Kolektīvs interešu strīds ir tādas domstarpības starp darbiniekiem (darbinieku grupu) vai darbinieku pārstāvjiem un darba devēju, darba devējiem (darba devēju grupu), darba devēju organizāciju vai šādu organizāciju apvienību, vai nozares pārvaldes institūciju, kuras rodas saistībā ar kolektīvo pārrunu procesu, nosakot jaunus darba apstākļus vai nodarbinātības noteikumus”.

⁶² DSL 15.panta piektā daļa paredz pušu tiesības ar kolektīvu rīcību aizsargāt savas intereses, ja puses nevienojas par kolektīva interešu strīda izšķiršanu ne ar samierināšanas metodi, ne šķīrējtiesā.

⁶³ Civillikums: LR likums. Ziņotājs, 1992.gada 30. janvāris, nr. 4

⁶⁴ Skat.: Regulas 44/2001 preambulas astoto daļu

⁶⁵ Turpat, vienpadsmitā daļa

⁶⁶ Елисеев Н. Г. *Гражданское процессуальное право зарубежных стран. Источники, судопроизводство, подсудность*. Москва.: Статут. 2000, 107.стр.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*

no pierādījumiem, kas norāda uz konkrētu patstāvīgo dzīvesvietu.⁶⁹ Savukārt nepatstāvīgā dzīvesvieta piemīt, piemēram, nepilngadīgajiem. Tā ir vieta, kur viņi dzīvo kopā ar vecākiem vai aizbildņiem.⁷⁰

Austrijā par fiziskas personas dzīvesvietu tiek prezumēta vieta, ar kuru personai ir ilgstoša un patstāvīga ekonomiskās un sociālās dzīves saikne.⁷¹

Eiropas tiesu praksē tiek norādīts, ka vispamatotāk par galveno juridiskās personas atrašanās vietu esot uzskatīt juridiskas personas juridisko adresi,⁷² kas norāda uz visciešāko teritoriālo piesaisti starp juridisko personu un attiecīgo vietu.

Kā rāda tiesu prakse, Latvijas juristu vidū pastāv dažādu iepriekš norādīto doktrīnu piekritēji, sevišķi jautājumā par fiziskas personas dzīvesvietas jēdziena izpratni. Viena daļa uzskata, ka atbildētāja dzīvesvieta ir vieta, kurš viņš reāli dzīvo.⁷³ Savukārt citi uzskata, ka fiziskās personas dzīvesvieta ir fiziskās personas deklarētā dzīvesvieta.⁷⁴

Šāda viedokļu atšķirība vērtējama negatīvi. Tā ir pretrunā Regulā 44/2001 deklarētajai jurisdikcijas noteiktībai. Turklāt tā rada risku, ka tiesa saskaņā ar CPL 132.panta pirmās daļas 6.punktu var atteikties pieņemt prasības pieteikumu piekritības trūkuma dēļ. Lai šos riskus novērstu, CPL 26.pantā, kā arī kādā no CPL pantiem, piemēram, CPL 252.pantā, kas runā par vispārējiem sevišķā tiesāšanas kārtības jautājumiem, būtu jāprecizē fiziskās personas dzīvesvietas un juridiskas personas atrašanās vietas jēdzieni. Fizisko personu dzīvesvietas precizēšanu autors piedāvā veikt, nosakot, ka par fiziskās personas dzīvesvietu šaubu gadījumā uzskatāma šīs personas deklarētā dzīvesvieta. Runājot par juridiskās personas atrašanās vietu un juridisko adresi, jāatzīmē, ka no CPL 26.panta otrās daļas var netieši un nepareizi secināt, ka juridiskās personas atrašanās vieta un juridiskā adrese ir sinonīmi, kas ne vienmēr tā ir. Lai novērstu iespējamās neskaidrības par kompetento tiesu, ja juridiskā adrese un atrašanās vietas atšķiras un atrodas dažādu tiesu darbības reģionos, CPL 26.panta otrajā daļā nepieciešams precizēt, ka prasība pret juridisko personu ceļama pēc tās atrašanās vietas, par ko šaubu gadījumā uzskatāma atbildētāja juridiskā adrese.

3.2. Zaudējumu vai cita kaitējuma nodarīšanas vietas izpratne un tās piemērošana jurisdikcijas noteikšanā lietās par kaitējuma atlīdzību

⁶⁹ Елисеев Н. Г. *Гражданское процессуальное право зарубежных стран. Источники, судопроизводство, подсудность*. Москва.: Статут. 2000, 107.стр.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*, 128.стр.

⁷² Skat.: EKT sprieduma lietā *Test Claimants in the FII Group Litigation pret Commissioners of Inland Revenue* (C-446/04) 40.punktu <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=lv&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurtfp=jurtfp&numaff=&nomusuel=Test%20Claimants%20in%20the%20FII%20Group%20Litigation&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&alldocrec=alldocrec&docor=docor&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&ocnoor=docnoor&radtypeord=on&newform=newform&docj=docj&docop=docop&docnoj=docnoj&typeord=ALL&domaine=&mots=&resmax=100&Submit=Rechercher> (aplūkots 2009.gada 12.martā)

⁷³ Skat.: prasītāja viedokli, kas atreferēts Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2004.gada 18.jūnija lēmumā lietā Nr.C-27107804 C-1078/9. Nav publicēts; Skat.: prasītāja viedokli, kas atreferēts Rīgas Apgabaltiesas 2004.gada 27.septembra lēmumā lietā Nr.C27107804/9 CA-4226/12. Nav publicēts

⁷⁴ Skat.: Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2004.gada 25.maija lēmumu lietā C 27112204. Nav publicēts

EKT ir secinājusi, ka jebkura jurisdikcija, kas nav saistīta ar atbildētāja domicilu, ir piemērojama ne plašāk, kā prasa attiecīgās tiesu lietas apstākļi.⁷⁵ Jurisdikcija pēc cita kritērija, kas nav atbildētāja domicils, esot pieļaujama tikai, ja šāda jurisdikcija nerada dažādu tiesu pretrunīgu nolēmumu risku⁷⁶ un nepieciešama, lai dotu samērīgi ērtāku prasības celšanu cietušajai personai.

Regulas 44/2001 5.panta trešā daļa noteic, ka personu, kuras domicils ir kādā dalībvalstī, citā dalībvalstī var iesūdzēt lietās, kas attiecas uz kaitējumu vai neatļautu rīcību, tās vietas tiesā, kur kaitējums noticis vai varējis notikt. Tāpat arī kaitējuma, jeb sašaurināti - zaudējumu - nodarīšanas vieta atbilstoši CPL 28.panta trešajai un ceturtajai daļai ir kritērijs, kas nosaka kompetento tiesu prasībās (I) kas izriet no personiskiem aizskārumiem, kuru rezultātā radies sakropļojums vai cits veselības bojājums vai iestājusies personas nāve, kā arī (II) prasībās par fizisko un juridisko personu mantai nodarītajiem zaudējumiem.

Ja prettiesiska rīcība, kas zaudējumu, vai cita kaitējuma rašanās cēlonis, notikusi tajā pašā vietā, kur ir iestājušās šīs darbības kaitīgās sekas, jautājumam par kaitējuma nodarīšanas vietu nevajadzētu radīt būtiskas neskaidrības. Citādi var būt, ja prettiesiska rīcība notikusi vienā vietā, bet šīs rīcības kaitīgās sekas iestājušās citā vietā. Ja šīs vietas atrodas dažādu tiesu kompetences teritorijās, var rasties neskaidrības, vai par kaitējuma nodarīšanas vietu uzskatāma prettiesiskas rīcības veikšanas vai tās seku iestāšanās vieta.

Tiesību doktrīnā tiek norādīts, ja kompetentā tiesa tiek noteikta pēc kaitējuma nodarīšanas vietas, šāda kompetentas tiesas noteikšana tiek pamatota ar apsvērumiem par cietušās personas ērtībām (piekļūt kompetentajai tiesai un tiesvedības vietai), kā arī iespējamo pierādījumu koncentrēšanos tieši kaitējuma nodarīšanas vietā.⁷⁷ Pierādījumu koncentrēšanās vieta Latvijas nacionālo tiesību kontekstā nevar tikt ņemta vērā kā jurisdikcijas noteikšanas izšķirošais faktors. Saskaņā ar Latvijas Republikas Ministru kabineta 2005.gada 21.jūnija noteikumu Nr.445 "Pasta noteikumi" 58.punktu pasta sūtījumu pārsūtīšanas laiks jebkurā gadījumā nepārsniedz piecas dienas.⁷⁸ Visticamāk, ka termiņš būs tāds pats arī jebkādu citu kustamu un pārvadājamu pierādījumu piegādei. Šāds termiņš lietas iztiesāšanas ātrumu nevar būtiski ietekmēt. Toties, ja skatās no cietušā ērtību viedokļa, jāatzīmē, ka bieži vien kaitīgo seku iestāšanās vieta ir ciešāk saistīta ar atbildētāju, jo tā var būt, piemēram, atbildētāja mantas atrašanās vieta vai atrašanās vieta juridiskai personai, kurā atbildētājam pieder kapitāla daļas. Tādēļ no cietušās personas ērtības viedokļa piemērotāka ir tiesvedības norise kaitīgo seku iestāšanās vietas tiesā.

⁷⁵ Skat.: EKT sprieduma lietā *Nicole Hassett, Cheryl Doherty/The Medical Defence Union Limited, MDU Services Limited pret Raymond Howard, Brian Davidson* (C-372/07) 19.punktu <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=lv&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&numaff=C-372/07&nomusuel=&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&alldocrec=alldocrec&docor=docor&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoor=docnoor&radt ypeord=on&newform=newform&docj=docj&docop=docop&docnoj=docnoj&typeord=ALL&domaine=&mots=&resmax=100&Submit=Rechercher> (aplūkots 2009.gada 14.martā)

⁷⁶ Skat.: EKT sprieduma lietā *Nicole Hassett, Cheryl Doherty/The Medical Defence Union Limited, MDU Services Limited pret Raymond Howard, Brian Davidson* (C-372/07) 24.punktu <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=lv&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&numaff=C-372/07&nomusuel=&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&alldocrec=alldocrec&docor=docor&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoor=docnoor&radt ypeord=on&newform=newform&docj=docj&docop=docop&docnoj=docnoj&typeord=ALL&domaine=&mots=&resmax=100&Submit=Rechercher> (aplūkots 2009.gada 14.martā)

⁷⁷ Bukovskis V. *Civīlprocesa mācības grāmata*. Rīga: Autora izdevums, 1933., 228.lpp.

⁷⁸ Pasta noteikumi: Ministru Kabineta noteikumi. *Latvijas Vēstnesis*. 2005.gada 7.jūlijs, nr.105

Ja par kompetento tiesu atzītu prettiesiskās rīcības veikšanas vietas tiesu, šāda interpretācija varētu tikt atzīta par pamatotāku, CPL 28.panta trešo un ceturto daļu iztulkojot sistēmiski kopā ar CL Ievada daļas 20.panta 2.teikumu, kas noteic *saistība, kas izriet no neatļautas darbības, apspriežama pēc tās vietas likuma, kur neatļautā darbība izdarīta*. Tomēr pastāv iespēja, ka vairākos ārpuslīgumisku tiesību aizskāruma gadījumos vainojamās personas prettiesisku darbību veic vai nu savas dzīves un darbības būtiskākajā vietā – dzīvesvietā vai juridiskajā adresē, vai arī tiešā tās tuvumā, respektīvi, tās pašas tiesas kompetences teritorijā, kurā ietilpst atbildētāja dzīvesvieta vai juridiskā adrese. Ja prettiesiskās rīcības veikšanas vietas tiesas atzīšana par kompetento tiesu var novest pie šāda rezultāta, tas padara jurisdikciju pēc kaitējuma nodarīšanas vietas par lieku un nepamatotu, jo jurisdikcija pēc kaitējuma nodarīšanas vieta noved pie tās pašas kompetentās tiesas noteikšanas, kuru var noteikt pēc atbildētāja domicila, dzīvesvietas vai juridiskās adreses.

Līdz ar to nepieciešams pārbaudīt, vai kaitīgo seku iestāšanās vietas tiesas noteikšana par kompetento tiesu nodrošina citu teritoriālās jurisdikcijas piesaistes faktoru.

Iespēja, ka kaitīgo seku iestāšanās vieta sakrīt ar atbildētāja domicilu ir mazāka. Var secināt, ka kompetentās tiesas noteikšana pēc kaitīgo seku iestāšanās vietas lietās par kaitējuma nodarīšanu pamatā nodrošina citu teritoriālās jurisdikcijas piesaistes faktoru. Papildus tam jāņem vērā, ka EKT lietā *Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd pret Justitiekanslern*⁷⁹ norādīja, ka prasība par kāda dalībvalstī nodarīto zaudējumu celšanu, kur arī kaitīgās sekas – zaudējumi kā atrautā peļņa – ir iestājušies šajā dalībvalstī, var tikt celta šīs dalībvalsts tiesā. Analogi, **ja kādai personai vai viņas mantai nodarīts kaitējums un prettiesiska rīcība notikusi vienā vietā, bet šīs rīcības kaitīgās sekas ir iestājušās citā vietā, par kaitējuma nodarīšanas vietu atzīstama prettiesiskās rīcības kaitīgo seku iestāšanās vieta. Tiesa, kuras darbības teritorijā ietilpst prettiesiskās rīcības kaitīgo seku iestāšanās vieta, ir kompetenta iztiesāt attiecīgo strīdu saistībā ar nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu.**

4. Jurisdikcija strīdos par lietu tiesībām uz nekustamo īpašumu

4.1. Izņēmuma jurisdikcija un piekritība Regulā 44/2001 un CPL

Atbilstoši Regulas 44/2001 22.pantam nekustamā īpašuma atrašanās valsts tiesām ir izņēmuma jurisdikcija tiesvedībā, kuras priekšmets ir nekustamā īpašuma lietu tiesības vai nekustamā īpašuma noma, ar izņēmumu attiecībā uz pagaidu īri – t.i. īri, kuras termiņš nav ilgāks par sešiem mēnešiem.

CPL 29.pants pirmā daļa nozīmē: *prasība par īpašuma tiesībām un par jebkuru citu lietu tiesību uz nekustamo īpašumu vai tā piederumiem, kā arī prasība par minēto tiesību ierakstīšanu zemesgrāmatā vai par šo tiesību dzēšanu un par mantas izslēgšanu no aprakstes akta ceļama pēc mantas atrašanās vietas.*

Kā pamatojumu nekustamā īpašuma lietu tiesību strīdu izņēmuma piekritībai Latvijā tiesību zinātnieks Jānis Rozenbergs norāda, ka “*izņēmuma piekritība noteikta, lai nodrošinātu pareizāku un*

⁷⁹ Skat.: EKT spriedumu lietā *Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd pret Justitiekanslern* (C-432/05) <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=lv&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&numaff=&nomusuel=Unibet&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&alldocrec=alldocrec&docor=docor&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoor=docnoor&radtypeord=on&newform=newform&docj=docj&docop=docop&docnoj=docnoj&typeord=ALL&domaine=&mots=&resmax=100&Submit=Rechercher> (aplūkots 2009.gada 14.martā)

savlaicīgāku dažu tādu kategoriju lietu izspriešanu, kuru izšķiršana citā vietā būtu apgrūtināta (pierādījumu koncentrētība noteiktā vietā, iespējamība izdarīt apskati uz vietas u.c.)”.⁸⁰

Eiropas Savienības tiesībās nekustamā īpašuma lietu tiesību strīdu izņēmuma jurisdikcijas mērķis ir noteikt strīda iztiesāšanu tiesā, kur pusēm nav domicilam atbilstošas jurisdikcijas, bet jurisdikcija ir pamatota ar citu piesaistes faktoru – strīdus nekustamā īpašuma atrašanos tiesas valstī un šis valsts tiesību atšķirībām no citu dalībvalstu tiesībām.⁸¹

Vairākas vērtīgas atziņas izņēmuma jurisdikcijas pamatojumam sastopamas arī Amerikas Savienoto Valstu tiesībās. Proti, izņēmuma jurisdikcija var tikt piemērota saskaņā ar šādiem apvērumiem,⁸² kas daļēji līdzinās iepriekš norādītajai Jāņa Rozenberga tēzei:

- 1) pierādījumu būtība un izvietojums tiesas kompetences teritorijā;
- 2) tiesas iespējas ātrākā laikā iztiesāt lietu;
- 3) tiesas labāka informētība par lietas apstākļiem.

Tāvad izņēmuma jurisdikcijas pamatojums ir strīdus objekta īpaša piesaiste konkrētai teritorijai. Jautājums, vai šī “īpaša piesaiste” pastāv un vai tā ir pamatota.

Pierādījumu būtība un izvietojums tiesas kompetences teritorijā, lietas iztiesāšanas ātrums, labāka informētība par lietas apstākļiem u.c. ir vērā ņemami, nosakot lietu iztiesāšanas tiesību sadalījumu starp Eiropas Savienības dalībvalstīm. Eiropas Savienības tiesību akti, ekonomiskā un sociālā vide tiek tuvināta, tomēr dalībvalstu starpā vēl joprojām pastāv būtiskas atšķirības. Turklāt starp dalībvalstīm ir pietiekami lieli attālumi, lai pierādījumu un citu svarīgu faktoru koncentrētība vienā dalībvalstī ietekmētu lietas izšķiršanas ātrumu. Jājautā - vai šiem faktoriem ir nozīme, nosakot civillietu iztiesāšanas tiesību sadalījumu starp Latvijas tiesām?

Latvijā tās nelielo izmēru dēļ izņēmuma piekritība nenodrošina būtiski ātrāku iztiesāšanas procesuālo darbību veikšanu. Pat, ja pierādījumi koncentrēti vienā vietā, ja tie ir pārvadājami, tos var piegādāt pietiekami ātri, jo saskaņā ar Ministru Kabineta 2005.gada 21.jūnija noteikumu Nr.445 “Pasta noteikumi” 58.pantu pasta sūtījumu, tāvad arī pierādījumu, kurus iespējams pārvadāt, pārsūtīšanas laiks jebkurā gadījumā nepārsniedz piecas dienas.

Tiesas labāka informētība par lietas apstākļiem, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs tiek minēta kā pozitīvs faktors. Tomēr jāņem vērā, ka Amerikas Savienoto Valstu štatu starpā pastāv diezgan būtiskas atšķirības gan normatīvo aktu, gan tiesu prakses, gan arī tradīciju ziņā. Latvijā visā tās teritorijā tiek piemēroti vienādi likumi un nav citu iekšēju, būtisku atšķirību un tādējādi nav pamata arī izņēmuma piekritībai tiesas labākas informētības dēļ.

⁸⁰ Rozenbergs J. (Sadaļas autors), Torgāns K. (Zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 64.lpp.

⁸¹ Skat.: EKT sprieduma lietā *Land Oberösterreich pret ČEZ a.s.* (C-343/04) 24.punktu <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=lv&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&numaff=C-343/04&nomusuel=&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&alldocrec=alldocrec&docor=docor&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoor=docnoor&radt ypeord=on&newform=newform&docj=docj&docop=docop&docnoj=docnoj&typeord=ALL&domaine=&mots=&resmax=10 0&Submit=Rechercher> (aplūkots 2008.gada 3.novembrī)

⁸² Crouch R. *Legislatures Consider Replacing UCCJA with UCCJEA*. <http://patriot.net/~crouch/uccjea/207.html> (aplūkots 2008.gada 3.novembrī)

Latvijas civilprocesā izņēmuma piekritības modelis lielā mērā ir aizgūts no federālu valstu civilprocesuālajām tiesībām. Federācija atbilstoši tās definīcijai ir “*tādu vairāku valstu apvienība, kur ne vien pati šī apvienība ir suverēna valsts ar savu satversmi un valdību, bet arī apvienības atsevišķās daļas jeb pavalstis nezaudē valsts raksturu*”,⁸³ tātad arī valsts varu, kuras sastāvdaļa ir arī tiesu vara. Federācijā izņēmuma piekritība nodrošina arī attiecīgās federālās vienības tiesu varas suverenitāti un izņēmuma tiesības iztiesāt noteiktā teritorijā izcēlušos strīdus. Latvija ir unitāra valsts, tādēļ saistībā ar Latviju šāds izņēmuma piekritības pamatojums nav pieņemams.

Apkopojot iepriekš norādīto var secināt, ka Latvijā nav konstatējams neviens no minētajiem izņēmuma piekritību pamatojošiem apstākļiem un līdz ar to nav pamata izņēmuma piekritībai tajā regulējumā, kāds paredzēts CPL 29.panta pirmajā daļā un šo 29.panta pirmo daļu ierosināms izslēgt no CPL.

4.2. Piekritības nekoncekvence strīdos par lietu tiesībām uz nekustamo īpašumu

CPL 25.panta pirmās daļas 1.punktā noteikts, ka apgabaltiesa izskata tiesai pakļautās *lietas, kurās ir strīds par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu*. Iztulkojot to sistēmiski ar CPL 24.pantu, ka *tiesai pakļautās lietas izskata rajona (pilsētas) tiesa, izņemot tās lietas, kuras saskaņā ar likumu izskata apgabaltiesa*, jāsecina, ka visas lietas, kurās ir strīds par lietu tiesībām, citām, nekā īpašuma tiesības, uz nekustamo īpašumu, ir rajona (pilsētas) tiesu piekritībā.

Īpašuma tiesības arī ir lietu tiesības. Jājautā, kādēļ strīdi par īpašuma tiesībām uz nekustamajiem īpašumiem ir viena līmeņa tiesu piekritībā, bet strīdi par visam citām lietu tiesībām, piemēram, servitūta nodibināšanu – cita līmeņa tiesu piekritībā.

Abu kategoriju strīdos – strīds ir saistīts ar nekustamo īpašumu, tomēr atšķiras strīdus tiesību veids. Tas rada atšķirības apstākļos, kas konkrētā lietā jāpārbauda un jāpierāda.

Ja strīds ir par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu, prasītājam atbilstoši CL 1060.panta pirmās daļas 1.teikumam jāpierāda sava īpašuma tiesība, vismaz pierādot šīs tiesības iegūšanu tiesīgā kārtā. To uzsver arī tiesu prakse.⁸⁴ Praksē īpašuma tiesīga iegūšana tiek pierādīta tostarp ar bankas konta izdruku un citu dokumentu palīdzību, kas apliecina strīdus nekustamo īpašuma iegādi.⁸⁵ No tā var secināt, ka īpašuma tiesības pierādīšanai izmantotie pierādījumi visai bieži ir dažādi viegli un bez īpašām zināšanām pārbaudāmi rakstveida pierādījumi.

Strīdos par citām lietu tiesībām, kā arī par valdījumu parasti īpašuma tiesības pierādīšana nav tik būtiska. Atbilstoši CL 912.pantam likums aizsargā jebkuru valdījumu, kamēr tas pastāv. Savukārt saskaņā ar CL 921.pantu tiesa atjauno pārtrauktu valdījumu, ja bijušais valdītājs pierāda valdījuma esamību un izstumšanu no tā. Kā pierādīt valdījuma faktu? Latvijas Republikas Civillikumā nav vienota viedokļa, vai valdījums ir tikai fakts, kam nav nekāda sakara ar tiesībām, jeb tomēr tiesības.⁸⁶ Turklāt ne tiesību

⁸³ Federācija. Grām.: *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Nordik. 1998., 72., 73.lpp.

⁸⁴ Skat.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 25.aprīļa spriedumu lietā SKC-309 „Par īpašuma tiesībām uz „Ave Sol””. *Jurista Vārds*. 2007.gada 4.septembris, nr.36 (489)

⁸⁵ Skat.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 26.septembra spriedumu lietā SKC-651 „Par laulāto kopmantas statusu”. <http://www.at.gov.lv/files/archive/departament1/2007/651-7.doc> (aplūkots 2009.gada 16.februārī)

⁸⁶ Rozenfelds J. *Lietu tiesības. 3.labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004., 49.lpp.

doktrīna, ne prakse nedod skaidru norādi jautājumā, kādā veidā un ar kādiem līdzekļiem jāpierāda valdījums. Tādējādi nevar teikt, ka valdījuma pierādīšana būtu vienkāršāka nekā īpašuma tiesībai. Praksē tā var būt pat sarežģītāka.

Ja lietā ir strīds par citām lietu tiesībām uz nekustamo īpašumu, pamatā par lietošanas aprobežojumiem, šajās lietās pierādīšanas priekšmets ir skaidrāks nekā prasībās par valdījuma atjaunošanu vai aizsardzību. CL 1082.pants paredz, ka īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumu noteic vai nu likums, vai tiesas nolēmums, vai arī privāta griba ar testamentu vai līgumu. Tātad strīdus gadījumā nepieciešams pierādīt likuma normas, tiesas nolēmumu, līguma vai testamenta esamību un tā noteikumus par īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumiem, kā arī to, ka strīdus lietu tiesība nav izbeigusies. Tas var būt gan vienkāršs, gan sarežģīts uzdevums.

Strīdā par kopīpašuma reālu sadali tiesa var vērtēt, vai ir pamats piemērot kādu no kopīpašuma reālas sadales veidiem, kas ir izsmeļoši norādīti vienā - CL 1075.pantā.⁸⁷ Citā šādā strīdā tiesa, lai noteiktu lietošanas kārtību, ir vadījusies no kopīpašumā esošā telpu plāna, telpu platības un telpu izmantošanas veida, kā arī katra kopīpašnieka domājamās daļas.⁸⁸

Strīdos par nekustama īpašuma servitūtu var saskarties ar sarežģītākiem apstākļiem, piemēram, servitūta dotā labuma un kalpojošā īpašuma ierobežojuma samērīguma salīdzinājumu.⁸⁹ Lai to veiktu, tiesai katrā gadījumā atsevišķi jāizvērtē gan servitūta dotais labums, gan, vai servitūts ir pēc iespējas saudzīgāks pret kalpojošo nekustamo īpašumu.

Salīdzinot apstākļus un pierādījumus, kas tiesai jāvērtē, iztiesājot strīdus par īpašuma tiesībām, ar iepriekš aplūkotojiem apstākļiem un pierādījumiem strīdos par citām lietu tiesībām un valdījumu, var secināt, ka šo apstākļu un pierādījumu klāsts katrā no strīdu kategorijām var būt dažāds. Atsevišķos strīdos par citām lietu tiesībām, kas nav īpašuma tiesības, vai valdījumu, tiesai var nākties vērtēt sarežģītākus apstākļus un pierādījumus. **Tādēļ nevar piekrist Latvijas tiesību doktrīnā paustajam viedoklim, ka īpašuma tiesību strīdiem uz nekustamajiem īpašumiem piemīt īpaša sarežģītība, kas pamato šo strīdu nodošanu apgabaltiesu piekritībā.**⁹⁰

Tomēr, pirms apgalvot, ka strīdus par jebkādam nekustamo īpašumu lietu tiesībām un valdījumu jāskata rajonu (pilsētu) tiesām, jāaplūko, vai nepastāv cits pamatojums šo kategoriju strīdu piekritību apgabaltiesām.

Pirmais no šī pamatojuma elementiem ir pašreizējā Latvijas tiesu sistēmas hierarhijas kārtība, kas noteic to tiesas iestāžu loku, kas pieņem ar nekustamo lietu īpašuma un citām lietu tiesībām saistītus

⁸⁷ Skat.: 3.lpp. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 5.decembra spriedumā lietā SKC – 60 “Par kopīpašuma reālu sadali” <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2007/p-60-7.doc> (aplūkots 2009.gada 1.martā)

⁸⁸ Skat.: 9.lpp. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 24.oktobra spriedumā lietā SKC – 703 “Par kopīpašuma lietošanas sadales jauna varianta procesuālo nozīmi” <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2007/cd24102007.doc> (Aplūkots 2009.gada 1.martā)

⁸⁹ Skat.: 3.lpp. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 15.augusta spriedumā lietā SKC – 519 “Lemjot jautājumu par administratīvā akta atcelšanu, tiesai jāpārbauda ar to noteiktā servitūta atbilstība likuma normām un lietas faktiskajiem apstākļiem (Civillikuma 1135., 1146., 1159.pants)” http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2007/cd1_150807.doc (aplūkots 2009.gada 1.martā)

⁹⁰ Rozenbergs J. (Sadaļas autors), Torgāns K. (Zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 61.lpp.

nolēmumus. Proti, visas lietu tiesības, par kurām nav strīda, saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma („ZGL”) 1., 29. un 31.pantu ieraksta zemesgrāmatā zemesgrāmatu nodaļas, kas saskaņā ar ZGL 2.panta, kā arī likuma “Par tiesu varu” 2.panta trešo daļu⁹¹ un 42.¹ panta pirmo daļu tiesu sistēmas hierarhijā atrodas apgabaltiesu līmenī.

Otrais no minētā pamatojuma elementiem ir nekustamo īpašumu un ar tiem saistīto strīdu nozīmība personām un tautsaimniecībai. Ne tikai strīdi par īpašuma tiesībām, bet arī strīdi par citām lietu tiesībām un valdījumu var būtiski ietekmēt nekustamo īpašumu izmantošanu, tādēļ arī strīdu par citām lietu tiesībām izšķiršanas kvalitātei ir būtiska nozīme.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, strīdus par jebkurām nekustamo īpašumu lietu tiesībām un valdījumu būtu jāskata vienām un tām pašām tiesām – apgabaltiesām.

Tomēr visu minēto strīdu nodošana apgabaltiesu piekritībā būtiski palielinās apgabaltiesu slodzi un paildinās iztiesāšanu. Tādēļ vismaz pašlaik nav pieļaujama visu lietu tiesību un valdījuma strīdu par nekustamajiem īpašumiem nodošana apgabaltiesu piekritībā. Nepieciešams kompromiss. Kā kompromisu autors piedāvā risinājumu, ka **strīdus par visa veida lietu tiesībām un valdījumu uz nekustamo īpašumu, kura (īpašuma) kadastra vērtība nepārsniedz noteiktu summu, piemēram, 30 000 latu, skata rajona (pilsētas) tiesas, bet, ja nekustamā īpašuma vērtība pārsniedz šo summas robežu – attiecīgos strīdus skata apgabaltiesa.** Autors piedāvā veikt atbilstošus grozījumus CPL 25.panta pirmās daļas 1.punktā.

5. Speciālā jurisdikcija

5.1. Speciālās jurisdikcijas tiesas ārvalstīs un Latvijā

Daudzās valstīs pastāv speciālās jurisdikcijas tiesas, kuru kompetencē ir tikai atsevišķu lietu kategoriju iztiesāšana. Šeit var minēt vairākus piemērus.

Francijā ir speciālās jurisdikcijas komercietības (*Tribunal de Commerce – fr.*),⁹² kas iztiesā ar komercdarbību, kā arī atsevišķus ar negodīgu konkurenci un maldinošu reklāmu saistītus strīdus. Francijas juristi norāda, ka šāda ar komercdarbību saistīto strīdu iztiesāšana speciālās jurisdikcijas tiesās nodrošina lietu ātrāku izšķiršanu, kā arī tiesāšanās izdevumu ekonomiju.⁹³

Beļģijā ir speciālās jurisdikcijas komercietības, kas pastāv katrā Beļģijas tiesu apgabālā.⁹⁴ Beļģijas komercietības kompetencē ir visas komerciāla rakstura prasības ar būtiskām prasības summām. Beļģijas tiesību ietvaros ar šādām „komerciāla rakstura lietām” tiek saprasti strīdi starp komersantiem, kā arī prasības, kas celtas pret komersantiem.⁹⁵

Anglijā un Velsā arī pastāv speciālās jurisdikcijas tiesas. Jāatzīmē Grāfistes tiesa patentu lietās (*Patents County Court – angl.*), kas visas Anglijas un Velsas ietvaros ir viena, ar atrašanās vietu Londonā,

⁹¹ Likums „Par tiesu varu”: LR likums. *Ziņotājs*. 1993.gada 14.janvāris, nr.1

⁹² Polier J. W. *French-American Commercial Litigation: How to avoid being forced to litigate in France. How to understand French Commercial Litigation Practices*. Art.1. http://www.paris-law.com/articles/Fench_comercial_litigation-en.htm (aplūkots 2008.gada 19.novembrī)

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ Bocken H., De Bondt W. (ed.) *Introduction to Belgian Law*. Bruxelles: Bruylant; The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2001, p.85, 86

⁹⁵ *Ibid.*

kā arī Augstākā tiesa patentu lietās (*Patents High Court* – angl.). Šīs speciālās jurisdikcijas tiesas skata ne tikai ar patentiem, bet arī ar dizainparaugiem, preču zīmēm, ieskaitot Kopienas preču zīmes, autortiesībām un citiem intelektuālā īpašuma tiesību objektiem saistītos strīdus.⁹⁶

Krievijā speciālās jurisdikcijas tiesas funkcijas īsteno arbitražas tiesas, kas Krievijā nozīmē īpašu valsts tiesu veidu, kas iztiesā ekonomiska rakstura lietas, kā arī citas lietas, kas ar likumu pakļautas arbitražas tiesu jurisdikcijai.⁹⁷ Šo lietu vidū ir arī fizisku un juridisku personu maksātnespējas un bankrota lietas.⁹⁸

Speciālās jurisdikcijas tiesas nav svešas Latvijas tiesību tradīcijai, jo arī Latvijā vēsturiski ir pastāvējušas speciālās jurisdikcijas tiesas. Šeit var minēt Latvijas PSR Valsts arbitražu, kas vēlāk tika pārveidota par Latvijas Saimniecisko tiesu.

Var secināt, ka speciālās jurisdikcijas tiesas daudzās valstīs sekmīgāk par vispārējās jurisdikcijas tiesām daudzās valstīs tiek izmantotas civillietu iztiesāšanai gadījumos, ja šo lietu iztiesāšanai nepieciešamas specifiskas zināšanas un īpaša kvalifikācija. Speciālās jurisdikcijas tiesas nodrošina lielāku pieņemto nolēmumu juridisko kvalitāti, kā arī ātrāku iztiesāšanu, tādējādi ļaujot pusēm ietaupīt tiesāšanās izdevumus. Autors izvirza hipotēzi, ka speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešana Latvijā ar intelektuālo īpašumu saistīto strīdu, jebkādu juridisku personu likvidācijas, fizisku un juridisku personu maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesa, kā arī tiesām pakļauto negodīgas konkurences lietu iztiesāšanai varētu nodrošināt minētos ieguvumus.

5.2. Speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešana Latvijā

Pārbaudot pieteikto hipotēzi jaunu speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešanu Latvijā, autors veic apjomīgu EKT, starptautiskās un ārvalstu, kā arī Latvijas tiesu prakses, kā arī tiesību doktrīnas un citu informācijas avotu analīzi un nonāk pie būtiskiem secinājumiem.

Iztiesājot ar autortiesībām un blakustiesībām saistītos strīdus, tiesām var nākties vērtēt lietā nozīmīgus jautājumus, kam nepieciešamas ne tikai juridiskas zināšanas, bet arī ziņas par citām zinātnēm, piemēram, informācijas tehnoloģijām, audiovizuālo materiālu pārraidi un retranslāciju, vai arī konkrētā autortiesību un blakustiesību objekta ekonomisko vērtību. Iztiesājot šādus strīdus, tiesai var nākties sniegt vērtējumu, vai strīdus darbā konstatējami jaunrades elementi un vai tas tādējādi ir uzskatāms par patstāvīgu autortiesību objektu. Ar autortiesībām un blakustiesībām saistītos strīdos tiesai var būt jāizšķir kolīzija starp autortiesību aizsardzību un citu tiesību vai likumīgo interešu aizsardzību, tajā skaitā vērtējot autortiesību un blakustiesību iespējami ļaunprātīgu izmantošanu, aizskarot konkurences vai datu aizsardzības tiesības.

Galveno ar preču zīmēm saistīto civiltiesiska rakstura strīdu specifisku raksturo nepieciešamība tiesai veikt preču zīmju atšķirtspējas, kā arī patērētāju uztveres un iespējamās patērētāja maldināšanas

⁹⁶ Cornish W., Llewelyn D. *Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights. Sixth Edition*. London: Sweet & Maxwell, 2007, p.58

⁹⁷ Ярков В. В. (Ред.) *Гражданский процесс. 3-е издание, переработанное и дополненное*. Москва: Издательство БЕК, 1999, стр.542; Butler W.E. *Russian Law*. New York: Oxford University Press, 1999, p.221

⁹⁸ Ярков В. В. (Ред.) *Гражданский процесс. 3-е издание, переработанное и дополненное*. Москва: Издательство БЕК, 1999, стр.547

izvērtējumu. Savukārt ar domēna vārdiem saistīto civiltiesiska rakstura strīdu sarežģītību var ietekmēt nepieciešamība vērtēt domēna vārdu ietekmi uz sabiedrības uztveri un iespējami maldināšanu, kā arī strīdus domēna vārdu lietotāju rīcību labā ticībā un likumīgas intereses lietot tieši šādu domēna vārdu.

Ar ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm, dizainparaugiem un augu šķirnēm saistīto lietu sarežģītību raksturo fakts, ka šo strīdu iztiesāšanas ietvaros tiesām pēc būtības jāvērtē dažāda veida “nejuridiska” rakstura apstākļi. Ar ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm saistītu strīdu gadījumā tie var būt šo norāžu aizsardzības objekti, to ražošanas metodes un īpašību nianšes, arī ietekme uz patērētāju uztveri un atšķirības no citiem dizainparaugiem un preču zīmēm. Ar dizainparaugiem saistītu strīdu gadījumā šādi apstākļi var būt dizainparauga autora materiālo un nemateriālo investīciju aizsardzība, kā arī dizainparauga tehniskās novitātes un tā radīšanā ieguldītās jaunrades vērtēšana. Ar augu šķirnēm saistītu strīdu gadījumā - augu šķirnes jaunums, atšķirīgums, viendabīgums un stabilitāte.

Ar patentu tiesībām saistīto strīdu specifisku rada patentspējas nosacījumi - novitāte, izgudrojuma līmenis un rūpnieciskais izmantojums. Līdzīgi arī ar pusvadītāju izstrādājumu topogrāfijām saistīto strīdu specifisku rada šo topogrāfiju novitāte un atšķirības no citām topogrāfijām. Tiesai, iztiesājot šos strīdus un to ietvaros vērtējot patentspējas un pusvadītāju izstrādājumu topogrāfijas raksturojošos nosacījumus, var būt jāiedziļinās gan tehniskos, gan arī ekonomiskos un, iespējams, arī citos lietas un konkrētā patenta vai topogrāfijas apstākļos.

Komerccioslāpumu aizsardzības strīdu specifisku raksturo tas, ka katrā šādā strīdā sakarā ar likuma un tiesību doktrīnas neskaidrībām tiesai pēc sava ieskata jāvērtē, vai attiecīgais strīdus objekts ir uzskatāms par komerccioslāpumu, patenta vai cita veida intelektuālā īpašuma objektu. Sarežģīta var būt arī komerccioslāpuma nošķiršana no citas, ar šo komersantu un viņa veikto komerccdarbību saistītās informācijas. Šī nošķiršana veicama katrā gadījumā atsevišķi analizējamu apstākļu vērtējuma rezultātā. Ar komersanta firmu saistītu strīdu specifika līdzinās ar preču zīmēm saistīto civiltiesiska rakstura strīdu specifikai, ko raksturo atšķirtspējas, iespējamās maldināšanas, kā arī firmas izvēles labticības vērtējums.

Latvijas tiesu praksē un tiesību doktrīnā pašlaik vēl nav nostabilizējušās skaidras vadlīnijas par intelektuālā īpašuma pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu, bet ir sastopami atsevišķi prakses piemēri un tiesību doktrīnā izteikti priekšlikumi. Tādēļ var secināt, ka Latvijas tiesām, kuras skata un skatīs intelektuālā īpašuma pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanas pieteikumus, ne tikai jāizlemj šie pieteikumi noteiktās lietās, bet arī jāveido tiesu prakse jauna tiesību institūta sakarā.

Tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietās tiesām ir būtiska atbildība, jo nepamatota lietas ierosināšana, maksātnespējas atzīšana vai likvidācija var būtiski ierobežot un pat sarežģīt parādnieka darbību. Savukārt nepamatota atteikšanās ierosināt lietu, atzīt maksātnespēju vai noteikt likvidāciju var daļēji vai pat pilnībā izslēgt iespēju gan parādnieka darbības atjaunošanai, gan arī kreditoru prasījumu pilnīgai apmierināšanai. Tiesas funkcijas vēl vairāk pastiprina šie termiņi nolēmumu pieņemšanai un ierobežotas pārsūdzības iespējas. Tie rada situāciju, ka tiesām ātri jāpieņem nekļūdīgi nolēmumi, jo pretējā gadījumā var ciest gan parādnieka, gan arī kreditoru intereses. Papildus specifisku tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietām piešķir arī fakts, ka šo lietu

izšķiršanā tiesai, papildus juridiska rakstura apstākļiem, jāvērtē arī daudzi ekonomiski un ar grāmatvedību saistīti apstākļi.

Ar negodīgu konkurenci radītu zaudējumu vai cita kaitējuma atlīdzināšanas lietu specifisku raksturo fakts, ka šajās lietās tiesai var nākties vērtēt, vai konkrētā tirgus dalībnieka rīcība atbilst godīgas saimnieciskās darbības paražām un vai šīs rīcības rezultātā ir radusies vai varētu rasties konkurences kavēšana, ierobežošana vai deformēšana. Tiesai jāanalizē daudzi gan juridiska, gan ekonomiska un cita rakstura apstākļi, tajā skaitā godīgu saimnieciskās darbības paražu saturs konkrētā lietā, konkrētais tirgus, preču ķīmiskās un funkcionālas īpašības un saistībā ar tām – preču aizstājamība. Ar negodīgu konkurenci saistītajās lietās tiesai var būt jāvērtē arī tirgus dalībnieku lietoto nosaukumu, preču zīmju, atšķirības zīmju un citu pazīmju atšķirtspēju, kā arī ietekmi uz patērētāju uztveri un iespējamo patērētāja maldināšanu, kā arī, vai konkrētā informācija ir uzskatāma par komercnoslēpumu.

Tādējādi ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgu konkurenci saistīto civiltiesiska rakstura strīdu, kā arī tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietām piemīt specifika, ko raksturo īpaši juridiskie noteikumi, kas jāpiemēro šo strīdu un lietu izšķiršanā, nepieciešamība tiesai papildus juridiskiem apstākļiem vērtēt arī ar citām zinātnēm saistītus apstākļus, kā arī bieži vien – šo strīdu un lietu ietekme uz tautsaimniecību. Citām civiltiesiska rakstura lietu kategorijām – piemēram, darba tiesību strīdiem, ģimenes vai mantojuma tiesību strīdiem u.c. nepieciešamība vērtēt ar citām zinātnēm (nevis jurisprudenci) saistītus apstākļus nav raksturīga. Pie šādiem apstākļiem Latvijā varētu būt lietderīga speciālās jurisdikcijas tiesu ieviešana ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgu konkurenci saistīto civiltiesiska rakstura strīdu, kā arī tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietu izšķiršanai.

No tiesu statistikas datiem var secināt, ka maksātnespējas un likvidācijas lietu skaits ir visai liels,⁹⁹ bet ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgu konkurenci saistīto civiltiesiska rakstura strīdu – neliels.¹⁰⁰ Tādēļ par racionālāku būtu uzskatāma atsevišķu maksātnespējas un likvidācijas tiesu, kā arī citu speciālo civiltiesu izveide Latvijā. Ņemot vērā, ka pašreizējā CPL sistēma neparedz tiesiskās aizsardzības, maksātnespējas un likvidācijas procesa izšķiršanu kasācijas kārtībā, maksātnespējas un likvidācijas tiesas būtu organizētas divpakāpju sistēmā kā rajona maksātnespējas un likvidācijas tiesa un maksātnespējas un likvidācijas apgabaltiesa. Savukārt speciālās civiltiesas būtu organizētas trīspakāpju sistēmā kā speciālā rajona (pilsētas) civiltiesas, apgabala speciālā civiltiesas un Augstākās tiesas Senāta speciālās civiltiesas lietu departaments. Kā izmaksu, normatīvo aktu grozījumu un administratīvo pasākumu ziņā mazāk ietilpīga alternatīva speciālajām civiltiesām var tikt apsvērta arī tiesību zinātnē piedāvātā iespēja speciālās civiltiesas vietā izveidot atsevišķu, specializētu sekciju pie kādas no tiesām, piemēram, Rīgas apgabaltiesas.¹⁰¹

⁹⁹ Tiesu administrācija. STATISTIKAS PĀRSKATS PAR CIVILLIETĀM PIRMAJĀ INSTANCĒ LATVIJAS TIESĀS 2008.GADĀ. <http://www.ta.gov.lv/index.php/lv/29/58/246/index.html> (aplūkots 2009.gada 17.jūnijā); Tiesu administrācija. STATISTIKAS PĀRSKATS PAR CIVILLIETĀM PIRMAJĀ INSTANCĒ LATVIJAS TIESĀS 2009.GADA 1.PUSGADĀ. http://www.ta.gov.lv/UserFiles/cl_1i_09p1.xls (aplūkots 2009.gada 27.augustā)

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Pētersone Z. Promocijas darbs "Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami intelektuālā īpašuma tiesību lietās". 57.lpp. (promocijas darbs aplūkots 2009.gada 31.jūlija redakcijā). Nav publicēts.

6. Valsts iestāžu jurisdikcija atsevišķu civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā

6.1. Valsts pārvaldes iestāžu kompetence civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā un tās tendences

Latvijā

Latvijā vairākām valsts pārvaldes iestādēm, piemēram, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijai („SPRK”) ir deleģētas atsevišķu civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanas tiesības.

SPRK tiesības izšķirt strīdus elektronisko sakaru nozarē izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2002/21/EK par kopējiem reglamentējošiem noteikumiem attiecībā uz elektronisko komunikāciju tīkliem un pakalpojumiem (pamatdirektīva; “Direktīva 2002/21”).¹⁰² Šīs direktīvas preambulas 32.punktā norādīts *strīda gadījumā starp uzņēmumiem vienā un tajā pašā dalībvalstī apgabalā, kas iekļauts šajā direktīvā vai īpašajās direktīvās [...], cietušajai pusei, kas pārrunas veikusi godprātīgi, bet nav panākusi vienošanos, būtu jābūt iespējai pieprasīt valsts pārvaldes iestādei strīdu izšķirt. Valsts pārvaldes iestādēm būtu jāspēj piedāvāt pusēm atrisinājums.* No šīs direktīvas normas izriet vairāki priekšnoteikumi elektronisko sakaru nozares strīdu izšķiršanai, ko veic SPRK – (I) SPRK var izšķirt strīdus gan starp komersantiem, kuri pirms tam mēģinājuši atrisināt strīdu sarunu ceļā; (II) SPRK var izšķirt strīdus tikai saistībā ar Direktīvā 2002/21 vai īpašajās direktīvās saistīto pienākumu izpildi; (III) SPRK, izšķirot strīdu, jāpieņem lēmums, kas pēc būtības atrisina strīdu. Direktīvas 2002/21 4.panta pirmā daļa arī paredz pusēm valsts iestādes pieņemto lēmumu pārsūdzības tiesības.

Jāuzsver, ka Direktīvas 2002/21 valsts iestāžu – Latvijas gadījumā SPRK – kompetencē paredzētie strīdi starp komersantiem uzskatāmi par civiltiesiskiem jeb privāttiesiskiem, jo šajos strīdos piemērojamās materiālās tiesības piešķir noteiktas tiesības komersantiem kā privātpersonām.¹⁰³

Elektronisko sakaru likuma („ESL”) 8.panta pirmajā daļā¹⁰⁴ salīdzinājumā ar Direktīvu 2002/21 ir būtiski sašaurināta SPRK kompetence izšķirt elektronisko sakaru komersantu savstarpējos strīdus. Proti, Direktīvas 2002/21 preambulas 32.punkts un 20.panta pirmā daļa noteic, ka valsts iestāde, Latvijas gadījumā SPRK, izšķir visus elektronisko sakaru komersantu savstarpējos strīdus saistībā ar šajā direktīvā un īpašajās direktīvās noteiktajiem pienākumiem. Savukārt ESL 8.panta pirmās daļas 4.punkts noteic, ka SPRK izšķir strīdus starp elektronisko sakaru komersantiem starpsavienojumu, piekļuves, iekārtu kopīgas izmantošanas un nomāto līniju jautājumos, kas ievērojami sašaurina strīdu izšķiršanas tiesību deleģējumu SPRK, jo Direktīva 2002/21 un īpašās direktīvas paredz arī vairākus citus pienākumus, ne tikai starpsavienojumu, piekļuves, iekārtu kopīgas izmantošanas vai nomāto līniju nodrošināšanu. Kā piemēru šeit var minēt vienā no īpašajām direktīvām - Eiropas Parlamenta un Padomes 2002.gada 7.marta direktīvā 2002/22/EK par universālo pakalpojumu un lietotāju tiesībām attiecībā uz elektronisko sakaru tīkliem un pakalpojumiem (universālā pakalpojuma direktīva; „Direktīva 2002/22”) 19.pantā paredzēto

¹⁰² Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2002/21/EK par kopējiem reglamentējošiem noteikumiem attiecībā uz elektronisko komunikāciju tīkliem un pakalpojumiem (pamatdirektīva). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 108, 24.04.2002., 33. - 50. lpp.

Pieejama:

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=273407:cs&lang=lv&list=273407:cs,272273:cs,272251:cs,&pos=1&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte>

¹⁰³ Skat.: publisko un privāto tiesību nošķiršanas t.s. „Subjektu teoriju”, Briede J. *Administratīvais akts*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003., 94. – 95.lpp.

¹⁰⁴ Elektronisko sakaru likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. 2004.gada 17.novembris, nr.183 (3131)

numura pārnēsāmības jeb numura saglabāšanas pakalpojumu (*abonenta un priekšapmaksas kartes lietotāja iespējas nomainīt elektronisko sakaru pakalpojumu sniedzēju, nemainot numuru*),¹⁰⁵ kas paredz noteiktus pienākumus arī elektronisko sakaru komersantu savstarpējās attiecībās.

Tomēr, kaut arī ESL 8.panta pirmā daļa paredz šaurāku SPRK kompetenci civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā nekā Direktīva 2002/21, praksē SPRK ir tendence izšķirt tādas civiltiesiska rakstura strīdus, kas saistīti ar pienākumiem, kurus neparedz ne Direktīva 2002/21, ne īpašās direktīvas.

Vēl jāatzīmē arī pēdējo gadu aktuālās tendences reformēt strīdu izšķiršanas kārtību SPRK, nosakot, ka SPRK pieņems nepārsūdzamu, bet saistošu lēmumu. Ja kāda no strīda pusēm nebūs apmierināta ar lēmumu, tā varēs vērsties tiesā vispārējā civilprocesuālā kārtībā ar prasību par strīda priekšmetu. Šāda tendence ir analoga nesenā pagātnē piedāvātajam ar patērētāju tiesībām saistīto strīdu reformas modelim, kura ietvaros tika piedāvāts, ka Patērētāju tiesību aizsardzības centrs izskata patērētāju sūdzības un pieņem lēmumu, uz kura pamata var tikt izsniegts izpildu dokuments, bet, ja kādu no pusēm neapmierina pieņemtais lēmums, tām ir tiesības vērsties tiesā civilprocesuālā kārtībā ar atbilstošu prasību.¹⁰⁶

6.2. Valsts pārvaldes iestāžu kompetences precizējumi civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā

Kā spilgtu piemēru SPRK centieniem piemērot paplašinātu kompetenci civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā var minēt 2008.gadā SPRK izšķirto, jeb kā autors vēlētos teikt – nosacīti izšķirto, strīdu starp SIA „Lattelecom” un SIA „Baltkom TV” par rakstveida līguma (vienošanās) noslēgšanu par numuru pārvietošanu, kā arī par norēķinu noteikumiem un noteikumiem par numuru pārvietošanu uz SIA „Baltkom TV” elektronisko sakaru tīklu. Direktīvas 2002/22 30.pants runā tikai par pašu numura pārvietošanas nodrošināšanu kā elektronisko sakaru komersantu pienākumu. Ne šī, ne citas elektronisko sakaru nozari regulējošās īpašās direktīvas nenosaka īpašus norēķinu vai pašas numuru pārvietošanas noteikumus. Lai gan SIA „Lattelecom” un SIA „Baltkom TV” starpā bija strīds par numuru pārvietošanas līguma noslēgšanu rakstveida formā, kā arī par šī līguma komerciālajiem un tehniskajiem noteikumiem¹⁰⁷ un līdz ar to šis strīds acīmredzami bija ārpus Direktīvas 2002/22 30.panta regulējuma, SPRK 2008.gada 19.martā pieņēma lēmumu Nr.87 „Par strīda izšķiršanas starp sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Lattelecom” un sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Baltkom TV” ierosināšanu”.¹⁰⁸ Vēljo vairāk, SPRK arī vairākās sēdēs detalizēti skatīja šo strīdu un tā apstākļus, tādējādi strīda izšķiršanai patērējot ievērojamus gan savus, gan arī strīda pušu resursus. Tomēr strīda izšķiršanas vienīgais rezultāts bija

¹⁰⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2002/22/EK par universālo pakalpojumu un lietotāju tiesībām attiecībā uz elektronisko sakaru tīkliem un pakalpojumiem (universālā pakalpojuma direktīva). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 108, 24.04.2002., 51. - 77. lpp.

Pieejama:

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=273407:cs&lang=lv&list=273407:cs,272273:cs,272251:cs,&pos=1&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte>

¹⁰⁶ Skat.: politikas plānošanas dokumenta projekta VSS-899 TA-1951 “Patērētāju sūdzību par līguma noteikumiem neatbilstošām precēm un pakalpojumiem izšķiršanas kārtības uzlabošanas koncepcija” 7.lpp. http://www.mk.gov.lv/doc/2005/EMkonc_250908.1951.doc (aplūkots 2009.gada 12.februārī) 4. un 5.lpp., 25.lpp.

¹⁰⁷ Skat.: SPRK 2008.gada 18.jūnija lēmuma Nr.211 Par strīda izšķiršanu starp sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Lattelecom” un sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Baltkom TV SIA” 2.lpp. <http://www.sprk.gov.lv/index.php?id=7255&sadala=423> (aplūkots 2009.gada 16.februārī)

¹⁰⁸ SPRK 2008.gada 19.marta lēmums Nr.87 „Par strīda izšķiršanas starp sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Lattelecom” un sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Baltkom TV” ierosināšanu” <http://www.sprk.gov.lv/index.php?id=6466&sadala=423> (aplūkots 2009.gada 16.februārī)

SPRK lēmums noteikt SIA „Lattelecom” un SIA „Baltcom TV” pienākumu līdz 2008.gada 1.oktobrim vienoties par numura saglabāšanas pakalpojuma nodrošināšanu un norēķinu noteikumiem.¹⁰⁹ Šis pienākums netika izpildīts, līdz ar to padarot SPRK iesaistīšanos šī strīda izšķiršanā par bezrezultatīvu.

Šāda situācija ir nepieņemama vairāku iemeslu dēļ, tostarp tādēļ, ka ņemot vērā regulējuma trūkumu par numura pārvietošanas (saglabāšanas) līgumu, ar šāda strīda risināšanu SPRK ir radījis *ad hoc* regulējuma risku numura pārvietošanas (saglabāšanas) līguma jautājumos, turklāt SPRK nemaz neatrisināja strīdu pēc būtības un aizskāra strīda pušu tiesības uz nolēmumu jeb tiesības uz strīda izšķiršanu pēc būtības.

Vēl viens aspekts, kas saistīts ar SPRK kompetenci civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā ir strīdu izšķiršanas kārtības reforma. Proti, 2007.gadā Ekonomikas ministrija tika sagatavojusi likumprojektu „Grozījumi likumā „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem.””¹¹⁰ Saskaņā ar šo likumprojektu tika paredzēts izteikt likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 32.pantu jaunā redakcijā, paredzot, ka SPRK kā ārpusstiesas instance izšķir no sabiedrisko pakalpojumu sniegšanas attiecībām izrietošos strīdus starp sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem un lietotājiem kā privāttiesību subjektiem, izņemot strīdus par parāda piedziņu no privāttiesību subjektiem par saņemtajiem sabiedriskajiem pakalpojumiem. Papildus tam tika paredzēts izteikt jaunā redakcijā arī likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 35.pantu, nosakot, ka SPRK lietā par strīda izšķiršanu pieņem lēmumu un nosaka tā izpildes kārtību un termiņus. Ja strīdā iesaistītais lietas dalībnieks nav apmierināts ar SPRK lēmumu, tas ar strīda priekšmetu ir tiesīgs vērsties tiesā CPL noteiktā kārtībā 30 dienu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas un tiesa šādu strīdu izskata pēc būtības. Šajā sakarā 2007.gada 6.septembrī Valsts sekretāru sanāksmē tika arī izsludināts likumprojekts VSS-1296 TA-3111 „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas paredzēja, ka spēkā esošs SPRK pieņemtais lēmums par strīda izšķiršanu izpildāms bezstrīdus kārtībā.¹¹¹ Šāda strīdu izšķiršanas reforma ir nepieņemama, jo strīda pusēm tiek liegtas Direktīvas 2002/21 4.panta pirmajā daļā paredzētās tiesības pārsūdzēt valsts pārvaldes iestādes lēmumu, kas ietekmē šīs puses. Šāds pārsūdzības iespēju ierobežojums nevar tikt uzskatīts par formālu un nevar tikt attaisnots ar pušu tiesībām pēc tam vērsties tiesā ar prasību par strīda priekšmetu.

Šādu apsvērumu dēļ strīdu izšķiršanas kārtība SPRK nevar tikt reformēta tādējādi, ka SPRK lēmumi nav pārsūdzami.

¹⁰⁹ Skat.: SPRK 2008.gada 18.jūnija lēmuma Nr.211 Par strīda izšķiršanu starp sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Lattelecom” un sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Baltkom TV SIA” 5.lpp. <http://www.sprk.gov.lv/index.php?id=7255&sadala=423> (aplūkots 2009.gada 16.februārī)

¹¹⁰ Ekonomikas ministrijas izstrādāts likumprojekts „Grozījumi likumā „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem”. Publicētā veidā pašlaik nav pieejams.

¹¹¹ Likumprojekts VSS-1296 „Grozījumi Civilprocesa likumā” <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30308323> (aplūkots 2009.gada 16.februārī)

Promocijas darba rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādus galvenos secinājumus un priekšlikumus.

1. Jēdziens “jurisdikcija” mūsdienu Latvijas civilprocesuālo tiesību zinātnē nav definēts, savukārt ar minētajam jēdzienam līdzīgiem latīņu un angļu valodas vārdiem *jurisdictio* un *jurisdiction* apzīmē dažādu tiesu kompetences, varas un tiesību sadalījumu lietu iztiesāšanā. Tā kā civiltiesiska rakstura lietas iztiesā ne vien tiesas, bet izšķir arī citas institūcijas, piemēram, šķīrējtiesas vai darba strīdu komisijas, ar jurisdikcijas jēdzienu jāsaprot ne vien tiesas, bet arī citu institūciju vara civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanā, **jurisdikciju civiltiesiska rakstura lietās ir precīzāk definēt kā attiecīgās institūcijas – valsts tiesas, šķīrējtiesas, vai citas – civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas tiesības.**

2. Līdzšinējās tiesību zinātnes atziņās tiek norādīts, ka ar pakļautību var saprast dažādu institūciju kompetences sadalījumu civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanā, atstājot bez ievēribas, ka ar pakļautību tiek noteikts ne tikai kompetences sadalījums starp dažādām institūcijām, bet, nosakot noteiktas institūciju kategorijas, tiesu, šķīrējtiesu vai citu, kompetenci, tiek noteikta arī attiecīgās lietas izšķiršanā piemērojamā procesa forma – civilprocess, šķīrējtiesas process vai cits. Ņemot to vērā, **civiltiesiska rakstura lietu pakļautību var definēt kā tiesību institūtu, kas nosaka civiltiesiska rakstura lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu starp dažādu veidu institūcijām, kā arī katras konkrētas lietas vai lietu kategorijas izšķiršanas procesa formu.**

3. Atbilstoši esošajām Latvijas tiesību doktrīnas atziņām piekritība tiek saprasta kā tiesai pakļauto civillietu sadalījums starp konkrētām tiesas iestādēm, atstājot bez ievēribas citām tiesību aizsardzības institūcijām pakļauto civiltiesiska rakstura lietu sadalījumu starp konkrētām institūcijām. Lai šo definīcijas nepilnību novērstu, autors piedāvā definēt **civiltiesiska rakstura lietu piekritību kā tiesību institūtu, kas nosaka šo lietu izšķiršanas tiesību sadalījumu starp viena veida institūcijām, norādot vai dodot tiesības izvēlēties vienu konkrētu institūciju, kura ir tiesīga izšķirt attiecīgo lietu.**

4. Civiltiesiska rakstura lietās jurisdikcija ir gan pakļautību, gan piekritību ietverošs procesuālo tiesību institūts, kuru attiecīgi var sadalīt pakļautībā un piekritībā.

5. Tiesības uz taisnīgu tiesu civiltiesiska rakstura lietās paredz, ka personai, pret kuru notikusi civilā netaisnība, ir tiesības vērsties tiesā, lai šo civilo netaisnību novērstu. To nevarētu nodrošināt, ja likums jebkura civilās netaisnības gadījuma izšķiršanai neparedzētu vismaz vienu tiesu vai citu institūciju, kas varētu šo gadījumu izskatīt. Tādēļ **procesuālā likuma normām vienmēr ir jāparedz tiesa vai cita institūcija, kuras jurisdikcijā būtu ar personai nodarītās civilās netaisnības novēršanu saistītā strīda vai citas lietas izšķiršana. Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver daudzus elementus, kuru vidū kā sevišķi būtiskas var atzīmēt tiesības uz pārsūdzību, kā arī tiesības uz nolēmumu jeb precīzāk, efektīvu lietas izšķiršanu.**

6. Tiesības uz taisnīgu tiesu personām piemīt izšķirot lietu jebkurā no tiesību aizsardzības institūcijām, arī šķīrējtiesās un valsts pārvaldes iestādēs. Šāds secinājums balstās uz vairākiem argumentiem, no kuriem kā būtiskākos var atzīmēt:

1) Satversmes 86.pantu, kas neparedz, ka tiesu var spriest tikai valsts tiesa. Vienīgais priekšnoteikums – tiesas spriešanas tiesības var tikt noteiktas tikai ar likumu, kas šķīrējtiesu sakarā skaidri noteikts CPL 23.panta pirmās daļas 2.teikumā, kā arī citos CPL pantos, bet valsts pārvaldes iestāžu gadījumā – šo iestāžu darbību regulējošos likumos;

2) Secinājumu, ka tiesības uz lietu taisnīgu izšķiršanas procesa norisi un tiesības uz taisnīgu civiltiesisko attiecību noregulējumu strīda pusēm piemīt arī izšķirot strīdu valsts pārvaldes iestādē vai šķīrējtiesā.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, **tiesības uz taisnīgu tiesu, kas pēc būtības piemērojamas ne tikai valsts tiesas procesā, pamatotāk ir saukt par tiesībām uz lietu taisnīgu izšķiršanu.**

7. Ja *ad hoc* šķīrējtiesas nolēmums jāizpilda Latvijā, pusei, kura vēlas panākt nolēmuma izpildi, nav juridisku instrumentu, kā piespiest otru pusi izpildīt šo nolēmumu, ja otra puse to nepilda labprātīgi. Tajā pašā laikā, ja puses ir vienojušās par strīda izšķiršanu *ad hoc* šķīrējtiesā, viņas vairs nevar celt prasību valsts tiesā, jo CPL 132.panta pirmās daļas 3.punkts noteic, ka tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda nodošanu izšķiršanai šķīrējtiesā. Šāda situācija faktiski padara par neiespējamu pušu tiesību un likumīgo interešu aizsardzību, ja strīda izšķiršana *ad hoc* šķīrējtiesā netiek pienācīgi veikta, vai šīs šķīrējtiesas spriedums netiek labprātīgi pildīts. Tādēļ autors ierosina neattiecināt uz *ad hoc* šķīrējtiesām pakļautajām lietām aizliegumu nodot tās valsts tiesu iztiesāšanā, CPL 132.panta pirmās daļas 3.punktā nosakot, ka tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda nodošanu izšķiršanai pastāvīgajā šķīrējtiesā.

8. Lai novērstu Direktīvas 2008/52 3.panta a)punktā dotās mediācijas definīcijas trūkumus, autors piedāvā mediāciju definēt šādi – **mediācija ir strīdu izšķiršanas process, kas tiek piemērots ar pušu vienošanos, tiesas ieteikumu vai nolēmumu, vai arī atbilstoši normatīvajiem tiesību aktiem, un kura ietvaros strīda puses ar neitrālas trešās personas palīdzību cenšas brīvprātīgi vienoties par strīda risinājumu.**

9. Lai nodrošinātu šķīrējtiesas jurisdikcijas piemērošanas iespēju atsevišķos individuālo darba tiesību strīdos, kad šāda jurisdikcija ir piemērota darbinieka interešu aizsardzībai, Darba strīdu likuma 7.panta ceturtajā daļā nepieciešams noteikt, ka **individuāls tiesību strīds izšķirams šķīrējtiesā, ja darbinieks un darba devējs par šķīrējtiesas līgumu vienojas pēc strīdus sākuma; šādu šķīrējtiesas līgumu var noslēgt tikai par noteikta strīda izšķiršanu noteiktā šķīrējtiesā, darbiniekam apliecinot, ka viņš ir informēts par šķīrējtiesas procesa kārtību un izmaksām.**

10. Lai nodrošinātu šķīrējtiesas jurisdikcijas piemērošanas iespēju atsevišķos ar patērētāju tiesībām saistītos strīdos, Patērētāju tiesību aizsardzības likumā nepieciešams papildināt 6.panta trešās daļas 7.punktu, nosakot, ka **par netaisnīgiem līguma noteikumiem nav uzskatāms šķīrējtiesas līgums, ko patērētājs pēc strīda sākuma noslēdz ar pārdevēju, ražotāju vai pakalpojuma sniedzēju par noteikta strīda izšķiršanu noteiktā šķīrējtiesā, kuras procesā pierādīšanas principi neatšķiras no pierādīšanas regulējuma valsts tiesā, patērētājam apliecinot, ka viņš ir informēts par šķīrējtiesas procesa kārtību un izmaksām.**

11. Lai nodrošināt uz strīda atrisināšanu vērstu un tāvad sekmīgu mediācijas procesu, strīda pusēm, noslēdzot mediācijas līgumu, ieteicams vienoties par kvalifikācijas un citām prasībām mediatoram, tā iecelšanas un atcelšanas kārtību, mediatora funkcijām un pilnvarām, pierādīšanas noteikumiem, konfidencialitāti, kā arī mediācijas izmaksām un to segšanas kārtību.

12. Sekmīgai mediācijas procesa norisei normatīvajos aktos, ar kuriem Latvijā tiks ieviests mediācijas procesa regulējums, jānoteic šāds risinājums gadījumiem, ja par kādu no iepriekš 11.tēzē minētajiem noteikumiem puses nav vienojušās:

1) Ja puses ir vienojušās par mediācijas procesu, bet nav vienojušās ne par konkrēta mediatora iecelšanu, ne par mediatora iecelšanas kārtību, jānoteic, ka gadījumā, **ja puses noslēgušas mediācijas līgumu, bet četru mēnešu laikā pēc tā noslēgšanas vai ar mediāciju izšķirama strīda izcelšanās, skatoties, kurš no notikumiem iestājas vēlāk, nav vienojušās ne par noteiktu mediatoru, ne arī kārtību, kādā mediatoru ieceļ kāda cita persona vai organizācija, vai arī šī persona vai organizācija nav iecēlusi noteiktu mediatoru, katra puse ir tiesīga atkāpties no mediācijas līguma;**

2) Ja strīda puses nav vienojušās par mediatora funkcijām un pilnvarām, jānoteic, ka šādas pušu vienošanās neesamības gadījumā, atbilstoši mediācijas mērķim – labprātīgam strīda atrisinājumam ar pušu izlīgumu – mediators veic visas darbības, kas nav pretrunā likumam un normatīvajiem aktiem, lai veicinātu strīda atrisināšanu ar labprātīgu pušu izlīgumu;

3) Ja puses nav vienojušās par pierādīšanas noteikumiem, jāparedz, ka tiek piemēroti tādi paši noteikumi par pierādījumiem un pierādīšanas kārtību kā tiesas procesā, ciktāl tas nav pretrunā mediācijas procesa būtībai.

13. CPL 240.panta pirmās daļas pašreizējā redakcija nenodrošina pietiekami efektīvu pušu izlīgšanas iespēju lietās par laulības šķiršanu vai neesamību. Lai to padarītu efektīvāku, nepieciešams ieviest grozījumus CPL 240.panta pirmajā daļā, nosakot, ka, **atliekot lietas izšķiršanu, tiesa nosaka pušu pienākumu ar kvalificēta mediatora palīdzību organizēt sarunas par samierināšanos, kā arī nosaka šo sarunu minimālo biežumu.**

14. Samierināšanas procesa piemērošana gadījumos, ja puses pašas nespēj vienoties par kolektīvā interešu strīda izšķiršanu ne ar samierināšanas metodi, ne arī šķirējtiesā, varētu notikt ar tiesas starpniecību, tiesai nosakot pušu pienākumu noteiktā laika periodā ar noteiktu regularitāti organizēt samierināšanās sanāksmes. Šajā sakarā nepieciešams papildināt Darba strīdu likuma 15.pantu ar jaunu ceturto prim daļu, kā arī CPL noteikt pieteikuma par samierināšanas noteikšanu izšķiršanu, papildinot CPL ar atbilstošām jaunām normām.

15. Lai novērstu iespējas dažādi iztulkot fiziskās personas dzīvesvietas jēdzienu, CPL 26.panta pirmajā daļā un 252.pantā nepieciešams paredzēt, ka **šaubu gadījumā par fiziskās personas faktisko dzīvesvietu prasību pret šo fizisko personu ceļ tiesā pēc šīs personas deklarētās dzīvesvietas, kā arī CPL 26.panta otrajā daļā precizēt, ka prasība pret juridisko personu ceļama pēc tās atrašanās vietas, šaubu gadījumā par šo vietu uzskatot juridisko adresi.**

16. Ja prettiesiska rīcība ir notikusi vienā vietā, bet šīs rīcības kaitīgās sekas iestājušās citā vietā, vadoties no Regulas 44/2001 preambulas vienpadsmitajā daļā minētajiem jurisdikcijas skaidrības un

piesaistes nodrošināšanas priekšnoteikumiem, **par kaitējuma nodarīšanas vietu uzskatāma kaitīgo seku iestāšanās vieta. Līdz ar to tiesā, kuras darbības teritorijā ietilpst kaitīgo seku iestāšanās vieta, atbilstoši CPL 28.panta trešajai daļai ceļama prasība par kaitējuma atlīdzināšanu, kas izriet no personiskiem aizskārumiem, kuru rezultātā radies sakropļojums vai cits veselības bojājums vai iestājusies personas nāve.**

17. Izņēmuma jurisdikciju nekustamā īpašuma lietu tiesību strīdos pamato ar attiecīgās valsts tiesas piemērojamo tiesību normu un to īpatnību labāku zināšanu, konstitucionāla rakstura pilnvarām, lietas ātrākas izšķiršanas interesēm, kā arī strīdus priekšmeta atrašanos kompetentās tiesas darbības teritorijā. **Latvijā nav konstatējams neviens no šiem pamatojuma apstākļiem un līdz ar to nav pamata izņēmuma piekritībai tajā regulējumā, kāds paredzēts CPL 29.panta pirmajā daļā un šo 29.panta pirmo daļu ierosināms izslēgt no CPL.**

18. Esošais CPL 24.panta un 25.panta pirmās daļas pirmajā punktā paredzētais dalījums, ka strīdi par īpašuma tiesībām uz nekustamajiem īpašumiem ir viena līmeņa tiesu piekritībā, bet strīdi par visu citu veidu lietu tiesībām, piemēram, izpirkuma tiesību vai servitūta nodibināšanu – cita līmeņa tiesu piekritībā, nav pamatots. Autors piedāvā risinājumu, ka **strīdus par visa veida lietu tiesībām un valdījumu uz nekustamo īpašumu, kura (īpašuma) kadastra vērtība nepārsniedz noteiktu summu, piemēram, 30 000 latu, skata rajona (pilsētas) tiesas, bet, ja nekustamā īpašuma vērtība pārsniedz šo summas robežu – attiecīgos strīdus skata apgabaltiesa.** Autors piedāvā veikt atbilstošus grozījumus CPL 25.panta pirmās daļas 1.punktā.

19. Autors piedāvā Latvijā ieviest trīspakāpju tiesu sistēmas veidā organizētas speciālās civiltiesas, kas iztiesātu ar intelektuālā īpašuma tiesībām un negodīgu konkurenci saistītos civiltiesiska rakstura strīdus, kā arī divpakāpju – pirmās instances un apelācijas instances sistēmā organizētas maksātnespējas un likvidācijas tiesas, kas iztiesātu tiesiskās aizsardzības procesa, maksātnespējas un likvidācijas lietas. Autors piedāvā atbilstošu grozījumu veikšanu CPL un likumā „Par tiesu varu”.

20. Līdzīgi kā civiltiesiska rakstura strīdu izšķiršanā valsts pārvaldes iestādēs vispār, arī šo strīdu izšķiršanā Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijā strīda pusēm ir tiesības uz taisnīgu lietas izšķiršanu un tā ietvaros tiesības uz nolēmumu, kas pēc būtības atrisina strīdu, kā arī tiesības uz Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas lēmumu pārsūdzamību. **Noraidāmi kā tiesības uz strīda atrisinošu nolēmumu un tiesības uz pārsūdzību aizskaroši ir noraidāmi iepriekš aktualizētie grozījumi likumā „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” un CPL,** kas paredz kārtību, ka Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija, izskatot strīdu, pieņemtu nepārsūdzamu lēmumu, bet, ja strīdā iesaistītais lietas dalībnieks nav apmierināts ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas lēmumu lietā par strīda izšķiršanu, tas ar strīda priekšmetu ir tiesīgs vērsties tiesā CPL noteiktā kārtībā 30 dienu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas un tiesa šādu strīdu izskata pēc būtības.